

II. KILIÇARSLAN'IN BİZANS POLİTİKASI

BYZANTINE POLICY OF KILIJARSLAN II

Abdullah BURGU*

Öz

I. Mesud, oğlu II. Kılıçarslan'a güçlü bir devlet bırakmıştı. II. Kılıçarslan'ın tahta geçmesiyle bu durum ortadan kalktı ve II. Kılıçarslan babasının kazanımlarını kaybetti. Sultanlığının ilk yıllarında Bizans-Dânişmendli ve Zengî ittifakı ile karşı karşıya kalan II. Kılıçarslan, 1162 yılında Bizans ile yaptığı dostluk anlaşmasına kadar başarılı bir Anadolu politikası geliştiremedi. Bu anlaşmanın sağladığı kazanımlar ile Türkiye Selçuklularının Anadolu'daki siyasi hâkimiyetini yeniden sağladı. Uç Türkmenlerini kontrol altına aldı. 1176 yılına kadar ciddi bir çatışma içine girmediği Bizans'ı Miryokefalon'da ağır bir yenilgiye uğrattı. Böylece düşmanları karşısında hem siyasi hem askerî üstünlükler elde etmeyi başardı. Bu durum II. Kılıçarslan'ın seleflerinden farklı olarak güttüğü bir Bizans politikasının sonucu muydu? Yoksa kendiliğinden gelişen bir olay mıydı? Bu çalışma Miryokefalon Zaferi'ne giden süreçte Türkiye Selçukluları ile Bizans arasındaki ilişkilerin nasıl bir politika ile devam ettiğini ve bunun sonuçlarının neler olduğunu incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler

I. Mesud, II. Kılıçarslan, I. Manuel Komnenos, Bizans, Miryokefalon

Abstract

Mesud I left a powerful state to his son Kilijarlan II. When Kilijarlan II ascended the throne, the situation changed and he lost all the acquirements which his father gained. During the early years of his reign, Kilijarlan II, who came up against the alliance of Byzantines-Danismends and Zengids, could not develop a successful policy until the entente cordiale that he signed with Byzantines in 1162. The Sultanate of Rum gained its political dominance in Anatolia again because of the acquirements of that treaty. He brought the frontier Turkmens under the control. He overwhelmed the Byzantine Empire, against whom he did not wage a serious battle until 1176, in the Battle of Myriokephalon. Thus, he could gain both political and military advantages over his enemies. Was that situation a result of the Byzantine policy of Kilijarlan II who had followed a more different policy than his predecessors? Or was it spontaneous case? This study aims to analyze

* Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, aburgu@selcuk.edu.tr.

how the relations between the Sultanate of Rum and the Byzantine Empire went on politically during the process leading to the Myriokephalon victory and what its results were.

Keywords

Mesud I, Kilijarslan II, Manuel Komnenos I, Byzantine, Myriokephalon

GİRİŞ

XII-XIII. yüzyıllarda Anadolu'ya yapılan göçlerle Türkmenler yoğun bir şekilde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya yerleşiyordu. Fakat buraya gelen Türkmenler siyasi bir oluşumdan yoksundu. 1071 Malazgirt Zaferi'nin akabinde Türk beyleri ve komutanlarının Anadolu'da yavaş yavaş beyliklerini kurdukları görülmekteydi. Özellikle Kutalmışoğlu Süleyman Şah ve kardeşlerinin Anadolu'ya gelmesiyle birlikte Selçuklu hanedan ailesinin yönetiminde bir devletin temelleri atıldı.¹ Kutalmışoğlu Süleyman Şah, ilk önce Urfa Birecik'e geldi.² Ancak burada devletini kurması mümkün değildi. Sultan Melikşah'ın kardeşi Suriye meliki Tutuş buna müsaade etmedi. Buradan ayrılmak zorunda kalınca İznik'e gelerek, burayı merkez yaptı. Buradan da Bizans ile muhtelif münasebetlere girip Batı Anadolu'da Marmara-Ege kıyılarına kadar bütün ülkeyi fethettiler.³ Süleyman Şah Bizans ile yapmış olduğu Drakon Çayı anlaşmasıyla (1081), bu devlete siyasi varlığını kabul ettirdi.⁴ Kardeşi Mansur ile giriştiği hâkimiyet mücadelesinde de başarılı olup, Anadolu'nun tek hâkimi haline geldi. Bundan sonra Kutalmışoğlu Süleyman Şah Selçuklu-Yabgulu mücadelesine girişti ve Doğu merkezli bir siyaset izledi.⁵ Burada bir dizi başarılı hareketten sonra Büyük Selçuklu İmparatorluğu emirleri ile yaptığı mücadelede hayatını kaybetti (1086).⁶

Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın ölümüyle İznik'te bir yönetim boşluğu meydana geldi. Fakat naib-i saltanat Ebu'l-Kasım'ın gayretiyle Türkiye Selçukluları Bizans ve diğer devletler karşısında ayakta kalabildi.⁷ 1092 yılında sultan Melikşah'ın ölümüyle birlikte, Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın oğulları

¹ Türkiye Selçuklu Devletinin ne zaman kurulduğuna dair görüşler için Bkz. İbrahim Kafesoğlu, "Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 10-11, İstanbul 1982, s. 1-28.

² XI-XII. yüzyıllarda Urfa'nın genel durumu için bkz. Erdoğan Merçil, "Selçukluların Anadolu'ya Gelişlerinden Haçlı Seferlerinin Başlangıcına Kadar Urfa", *Belleten*, LII/203, Ankara 1988, s. 109-124.

³ Nejat Kaymaz, "Malazgirt Savaşı İle Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesine Dair," *Malazgirt Armağanı*, Ankara 1972, s. 262.

⁴ Anna Komnena, *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1996, s. 126.

⁵ Mehmet Altay Köymen, "Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", *Belleten*, LVII/218, Ankara 1993, s. 78-79.

⁶ Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, I, Ankara 2013, s. 123-124; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara 1990, s. 123; ayrıca bkz. Anna Komnena, *Alexiad*, s. 195.

⁷ Anna Komnena, *Alexiad*, s. 201-202; ayrıca bkz. Işın Demirkent *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, Ankara 1996, s. 8-10;

Anadolu'ya geldi. I. Kılıçarslan, İznik'te Ebu'l-Kasım'dan yönetimi devralıp tahta oturdu. Böylece Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti kuruldu.⁸ 1097 yılında I. Kılıçarslan, Ermeni Gabriel'in elinde olan Malatya'yı muhasara etti.⁹ I. Kılıçarslan'ın Malatya önlerinde olduğu sırada Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti İznik, Haçlılar tarafından kuşatıldı.¹⁰ Şehir, Selçukluların elinden çıktı. Sultanın eşi ve çocukları esir alınıp İstanbul'a götürüldü. I. Kılıçarslan, Anadolu içlerine çekilmek zorunda kaldı. Bu esnada Kayseri, Sivas, Tokat gibi şehirlerin Dânişmendlilerin elinde olması, I. Kılıçarslan'ın Konya'ya gelmesinde etkili oldu.¹¹ I. Kılıçarslan Dânişmendlilerle iş birliği ve ittifak yaparak Haçlılarla mücadele içine girdi. Vur-kaç taktiği ile Eskişehir ve Ereğli'de Haçlılara büyük zayıflar verdi. 1101 yılında Anadolu'ya giren Haçlıları Merzifon savaşında büyük bir yenilgiye uğrattı. Fakat Haçlıların Anadolu'dan geçip, Antakya, Urfa ve Kudüs'ü ele geçirmelerine engel olamadı. Haçlılarla karşı birlikte hareket ettiği Dânişmendlilerle, Dânişmend Gazi'nin Malatya'yı zaptı ve Antakya Haçlı prensi Bohemond'un esir edilip¹² fidye karşılığında¹³ tekrar serbest bırakılması üzerine çatışma içine girdi. Dânişmendliler rakip devlet haline geldi. Dânişmendlilere üstünlüğünü kabul ettirdikten sonra babası Kutalmışoğlu Süleyman Şah gibi, yönünü Doğu'ya çevirdi. Urfa ve Musul'a sefer düzenledi. Musul'u ele geçirip Muhammed Tapar adına okunan hutbeyi kendi adına değiştiren emir Çavlı ile karşı karşıya geldi. İki ordu 13 Temmuz 1107 yılında karşılaştı. Bu savaşta yenilen I. Kılıçarslan, Habur Nehri'ni geçerken hayatını kaybetti.¹⁴

I. Kılıçarslan'ın ölümüyle birlikte Türkiye Selçuklu Devleti tekrar fetret devrine girdi. I. Kılıçarslan'ın büyük oğlu Şahinşah, Çavlı tarafından tutuklanıp İsfahan'a gönderildi (1107-1110). Diğer oğlu Mesud, Çavlı'nın elinden kurtulmayı başardı. En küçük oğlu Tuğrul Arslan, emir Bozmuş tarafından Malatya'ya götürülerek, burada sultan ilan edildi.¹⁵ Kilikya'da bir Ermeni krallığının temelleri atıldı. Maraş, Ceyhan, Anteb ve Urfa bölgeleri Haçlıların eline geçti.

⁸ Anna Komnena, *Alexiad*, s. 206; Kafesoğlu, a.g.m., s. 27-28.

⁹ *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli*, çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara 2000, s. 187; Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, s. 23-24.

¹⁰ Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, s. 25-26; aynı mlf., *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997, s. 29-30.

¹¹ Mehmet Ali Hacıgökmen, "Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Devlet Merkezi Oluşu", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 29, Konya 2011, s. 239.

¹² Urfalı Mateos, *Vekayi-nâme*, s. 204-205.

¹³ Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1999, s. 343; Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 221.

¹⁴ *Süryani Patrik Mihail'in Vekayi-nâmesi*, II, çev. D. Anreasyan, (TTK Kütüphanesi'nde 44-2 no'lu basılmamış nüsha), Ankara 1944, s. 53; Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, s. 58.

¹⁵ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul 2002, s. 19.

Bizans, Ege bölgesine yayılmaya başlamış olan Türkleri Batı Anadolu'dan geriye itme ve kaybettiği bazı bölgeleri tekrar ele geçirme fırsatı yakaladı.¹⁶ Dânişmendliler Anadolu üzerindeki hâkimiyetlerini tekrar sağladılar. Böylece Türkiye Selçukluları, otorite boşluğuna düşerek, siyasi gücünü ve birliğini kaybetti. 1110 yılında Şahinşah'ın Anadolu'ya dönmesiyle birlikte Türkiye Selçukluları yeniden toparlanmaya başladı ve artık Konya da Türkiye Selçuklularının merkezi oldu.¹⁷ Bu tarihten itibaren I. Kılıçarslan'ın oğulları birbiriyle taht kavgasına girdi. Bu mücadelede Dânişmendli Emir Gazi'nin desteğini alan I. Mesud, 1116 yılında Konya'da tahta çıkmayı başardı.¹⁸

I. Mesud, saltanatının ilk yıllarında Dânişmendlilerin Anadolu'daki üstünlüğünü kabul etti. Kayınpederi ve hâmisi olan Emir Gazi'nin ölümü üzerine Dânişmendliler ile siyasi açıdan eşit hale gelebildi. Emir Gazi'nin oğulları arasındaki iktidar mücadelesinden yararlanarak Türkiye Selçuklularını Anadolu'nun en güçlü devleti haline getirdi. Bizans'a karşı zamanında ve doğru hamleler yaparak, siyasi krizlerden yararlanmasını bildi.

A. II. Kılıçarslan'ın Tahta Çıkışı

Sultan I. Mesud'un 1155 yılında ölümüyle¹⁹ birlikte geride Kılıçarslan, Şahinşah ve Dolat/Devlet isimli üç oğlu kalmıştı. Bu üç şehzâdenin her biri, Türk devlet telakkisine göre Selçuklu tahtına çıkma hususunda meşru hakka sahiptiler. Fakat I. Mesud hastalanınca, üç oğlunu emirlerin huzurunda toplayıp, büyük oğlu Elbistan meliki Kılıçarslan'ı sultan ilan etti. Hatta Kılıçarslan'a bir cülus merasimi yapıldı.²⁰ Bu şekilde bizzat babası tarafından Selçuklu tahtına varis kılınan²¹ II. Kılıçarslan, Türkiye Selçuklu Devleti'nin sultanı oldu. Kardeşlerinden Şahinşah Ankara ve Çankırı meliki idi. Ortanca kardeş olma ihtimali yüksek olan Dolat'ın ise nerelere hâkim olduğu meçhuldür.²²

Bu bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla, II. Kılıçarslan'ın babası tarafından veliaht olarak tercih edilmesinde, hem Türk devlet anlayışının tahta çıkma geleneğine

¹⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2005, s. 175.

¹⁷ Turan, *Türkiye*, s. 154; Hacıgökmen, a.g.m., s. 242.

¹⁸ Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, Ankara 2003; s. 34; Turan, *Türkiye*, s. 187.

¹⁹ Kesik, *I. Mesud*, s. 114; ayrıca bkz. Cahen, a.g.e., s. 33.

²⁰ Urfalı Mateos, *Vekayi-nâme*, s. 312; Yinanç, a.g.e., s. 277.

²¹ Osman Turan, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, İstanbul 1955, s. 688; *Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, çev. Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner, Ankara 2014, s. 37; Kesik, *I. Mesud*, s. 115.

²² Turan, "Kılıç Arslan II", aynı yer; Kesik, aynı yer.

göre öncelikli varis (ekber-i evlâd)²³ olması, hem de yönetim ve idarecilik konularında tecrübeli ve becerikli olmasının²⁴ etkisi büyüktür. I. Mesud hanedanın sürekliliğini sağlamayı amaçlayan ilk Türkiye Selçuklu sultanı gibi görünüyor, çünkü varisini henüz hayattayken belirlemişti. II. Kılıçarslan ise melikliği sırasında, seferlerinde babasına eşlik etmiş ve iyi bir siyasi ve askerî lider olduğunu kanıtlamıştı.²⁵ Ayrıca bunlara sultan I. Mesud'un emirleri ve oğulları üzerindeki nüfuzu da eklenmelidir. Çünkü daha sağlığında Selçuklu ümerasını toplayarak, cülus merasimi düzenleyip büyük oğlu Kılıçarslan'ı sultan ilan ettiği görülüyor. Bir anlamda oğlunun sultanlığına biat almıştır. Türkiye Selçukluları tarihinde buna benzer olaylar, kudretli sultanların dönemlerinde görülmektedir.²⁶

II. Kılıçarslan'ın babası tarafından veliaht seçilmesi veya başka bir ifadeyle onun yeteneklerinin I. Mesud tarafından fark edilmesi, yaklaşık 11 yıl süren (1144-1155) meliklik dönemiyle ilgili olabilir. Çünkü o melikliği sırasında Keysun (Göksun) ve Maraş'a akınlar düzenlemiş ve Maraş'ın 1149 yılında Haçlılardan alınması için Artuklular ve Zengîlerle birlikte düzenlenen seferde hazır bulunmuştu.²⁷ Daha sonra Ayıntab (Antep) ve Tel Bâşir'in kuzeyinde yeni fethedilen yerler de II. Kılıçarslan'ın yönetimine bırakılmıştı.²⁸ Artuklular ve Zengîlerle birlikte aynı seferde bulunmuş olması onun bu iki devletle de temas halinde olduğunu göstermekte ve dolayısıyla I. Mesud'un, onu tahta varis kılarken, bunlarla ilişkilerini de göz önüne aldığı ihtimalini öne çıkarmaktadır. II. Kılıçarslan'ın meliklik bölgesinin bu iki devlete olan yakınlığı da bu olasılığı kuvvetlendirmektedir.

II. Kılıçarslan her ne kadar sorun yaşamadan tahta çıkmış gibi görünse de, tahta geçmede meşru hakka sahip olan iki kardeşinin varlığı iktidarını tehdit eden bir durumdu. Bu yüzden ortanca kardeşi olduğunu bildiğimiz Dolat'ı bir

²³ Türkiye Selçuklularının idarî mekanizmasını inceleyen Nejat Kaymaz, Türk devlet telakkisine göre büyük şehzâdenin diğer kardeşlerine olan hak üstünlüğünü ifade etmek amacıyla ekber-i evlâd tabirini kullanır. (bkz. Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*, Ankara 2011, s. 14, 53, 56, 84, 95)

²⁴ Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 302.

²⁵ Songül Mecit, *Anadolu Selçukluları-Bir Hanedanın Evrimi*, çev. Özkan Akpınar, İstanbul 2017, s. 130.

²⁶ Alaeddin Keykubad'ın oğlu İzzeddin Kılıçarslan'ı veliaht ilan etmesi de doğrudan sultanın gücü ve devlet mekanizmasındaki etkisi ile ilgilidir. Bkz. Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)*, Ankara 2003, s. 92-93.

²⁷ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 138; Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 386; Kesik, *I. Mesud*, s. 105.

²⁸ Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 303-304; Abdülkerim Özaydın, "Kılıçarslan II", *DİA*, XXV, İstanbul 2002, s. 399; ayrıca bkz. Ali Üremiş, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Ankara 2005, s. 93-95.

ziyafet esnasında boğdurttu.²⁹ Fakat en küçük kardeşi Şahinşah'ı bertaraf etmesi kolay olmadı. Kaynaklar Şahinşah'ın başlangıçta bir evlat gibi II. Kılıçarslan'a itaat ettiğini fakat sonra onun korkusu ile Gangon (Çankırı) ve Angüria (Ankara) kalelerine kaçtığını yazmaktadırlar.³⁰ O burada, taht iddiasını devam ettirip, ağabeyine karşı kurulan Bizans-Dânişmendli ittifakına dâhil olmuştu.³¹ II. Kılıçarslan kardeşlerini bertaraf etmenin yanı sıra babasının veziri ve kadısıyla birlikte, saraydaki önemli kişileri de öldürdü.³² Buradan anlaşıldığına göre artık II. Kılıçarslan, devletin iç siyaseti ile ilgili olan ve dış siyasete de yansiyacak olan çetin bir mücadelenin içine giriyordu.

I. Mesud'un Dânişmendlilerin siyasi nüfuzunu kırmasıyla birlikte, bu dönemde Türkiye Selçukluları, Dânişmendliler ile eşit hale gelmişti. Zengîler sülalesinden Halep emiri Nureddin Mahmud ile de akrabalık yoluyla iyi münasebetler kurulmuştu. İç Anadolu'nun büyük bir kısmı Türkiye Selçuklularının egemenliğine girmiş, Selçuklu kuvvetleri Bizans hududundan Ege havzasına kadar çeşitli akınlar düzenlemekteydi.³³ Ne var ki Bizans, Dânişmendliler ve Nureddin Mahmud, II. Kılıçarslan'ın tahta geçmesiyle ortaya çıkan boşluktan yararlanmak amacıyla I. Mesud ile yapmış oldukları dostluk ve saldırmazlık anlaşmalarına son verdiler. Ayrıca iki kardeş arasında başlayan taht mücadelesi ile birlikte Türkiye Selçukluları içinde meydana gelen siyasi olaylara da müdahil oldular.³⁴ Bunun neticesinde de I. Mesud'un oğlu II. Kılıçarslan'a bırakmış olduğu siyasi sükûnet ve istikrar devri bozulmuş oldu. Bundan dolayı II. Kılıçarslan'nın ilk saltanat yıllarında Türkiye Selçuklularının, komşu devletlerle siyasi kriz ve çatışmalara girdiği görülmektedir.

B. Sultan Mesud'un Siyasi Kazanımları ve Bunların II. Kılıçarslan Döneminde Kaybedilmesi

1. Sultan Mesud'un Siyasi Kazanımları

a. Dânişmendliler İle İlişkiler

Sultan I. Mesud yaklaşık 40 yıllık saltanatı (1136-1155) boyunca ülkesini siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan zirveye taşıdı. Anadolu'nun iç

²⁹ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 177; Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 313.

³⁰ *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, çev. Işın Demirkent, Ankara 2001, s. 145; Papaz Grigor, aynı yer.

³¹ Bkz. Muharrem Kesik, *Dânişmendliler (1085-1178)- Orta Anadolu'nun Fatihleri*, İstanbul 2017, s. 127.

³² Papaz Grigor, gös.yer.

³³ Abdulhalûk Çay, *II. Kılıç Arslan*, Ankara 1987, s. 18; ayrıca bkz. Yinanç, *a.g.e.*, s. 288.

³⁴ Turan, "Kılıç Arslan II", s. 689-690; Çay, *a.g.e.*, s. 24.

siyasetinde ve çevre ülkelerle olan münasebetlerinde oldukça başarılı bir politika izledi. Her ne kadar saltanatının ilk yıllarında Dânişmendlilerin himayesinde³⁵ tutunmaya çalışsa da, bu devletin zayıflaması ve güç kaybetmesiyle birlikte, ortaya çıkan durumdan faydalanmasını bildi. Dânişmendli Devleti'nin, Melik Muhammed Gazi'in 1143 yılında ölümüyle birlikte Sivas, Kayseri ve Malatya olmak üzere üç kola ayrılıp, birlikten uzak olması I. Mesud'un bu devlete karşı yaptığı mücadelede başarılı olmasını kolaylaştırdı.³⁶

Dânişmendli Emir Gazi, hem sultan I. Mesud'un kayınpederi hem de müttefiki idi. O, kardeşleri Şahinşah ve Arab ile yaptığı taht mücadelesinde Emir Gazi'nin desteği ve himayesi ile başarılı oldu.³⁷ Bunun doğal sonucu olarak Dânişmendlilerin siyasi üstünlüğünü kabul etmek zorunda kaldı. Esasında bu durum bir zorunluluktur. Çünkü Türkiye Selçuklu Devleti, I. Kılıçarslan'ın ölümüyle (1107)³⁸ yaklaşık 3 yıl süren bir fetret devrine girmişti. Melik Şahinşah'ın Anadolu'ya gelip Konya'da hükümdarlığını ilan etmesiyle (1110)³⁹ taht kavgaları başladı. Dânişmendliler ise Anadolu'da en kuvvetli dönemini yaşıyordu. I. Mesud'un, Emir Gazi'nin damadı olması, onun tahta çıkmasında ve kardeşleri ile olan mücadelesinde onun desteğini alıp başarılı olmasında etkili oldu.⁴⁰ Böylece I. Mesud Türkiye Selçuklu Devleti'nin taht kavgalarıyla yıpranmasını engelledi.

Emir Gazi'nin 1134 yılında ölmesi ile birlikte Dânişmendliler ile Türkiye Selçukluları eşit hale geldi. Emir Gazi'nin oğlu Melik Muhammed Gazi'nin 1143 yılında ölümü⁴¹ ile de Dânişmendliler dağılma sürecine girdi. Dânişmendlilerin üç kola ayrılması ile birlikte artık Anadolu'da siyasi üstünlük yavaş yavaş Türkiye Selçuklularına geçmeye başladı.⁴² Bu üç kolun siyasi birlikten yoksun olması, I. Mesud'un işini kolaylaştırıyordu. O, Dânişmendlilerin içine düşmüş olduğu taht kavgalarında, damadı olan Kayseri meliki Zünnûn'u destekledi. Sivas meliki Yağıbasan ve Malatya meliki Aynüddeve ile olan mücadelesini de onları itaat altına alana kadar sürdürdü.⁴³ Bu amaçla Malatya üzerine üç defa

³⁵ Kesik, *I. Mesud*, s. 36; Üremiş, *a.g.e.*, s. 84; Mecit, *a.g.e.*, s. 119.

³⁶ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 376-377; ayrıca bkz. Sefer Solmaz, *Dânişmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2001, s. 172; Kesik, *Dânişmendliler*, s. 84.

³⁷ Kesik, *Dânişmendliler*, s. 118.

³⁸ Demirkent, *I. Kılıç Arslan*, s. 58.

³⁹ Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 55; Kesik, *I. Mesud*, s. 16.

⁴⁰ Abdülkerim Özyadın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511 / 1105-1118)*, Ankara 1990, s. 67-68.

⁴¹ Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 120.

⁴² Turan, *Türkiye*, s. 204; Kesik, *I. Mesud*, s. 45. Solmaz, *a.g.t.*, s. 172; Üremiş, *a.g.e.*, s. 87.

⁴³ Kesik, *I. Mesud*, s. 46.

sefer düzenledi.⁴⁴ Dânişmendli meliklerinden en fazla Yağıbasan'la meşgul oldu. Yağıbasan'ın itaati ile birlikte, ona kızını verip⁴⁵ akrabalık kurdu ve 1153 yılında Ermeniler üzerine ortak sefer düzenlediler.⁴⁶

Türkiye Selçuklularının en güçlü rakibi olan Dânişmendliler, I. Mesud'un tâbiyetini kabul etmek zorunda kalmışlardı. Dânişmendli melikleri birbirlerine rakip durumda olup, birlikten uzak vaziyette idiler.⁴⁷ Her biri kendi bölgelerinde, I. Mesud'un saldırı ve kuşatmalarına karşı şehirlerini muhafaza etmeye çalışıyorlardı. Bununla birlikte, yapılan anlaşmalar ve kurulan akrabalıklarla iki devlet iyi ilişkiler içerisine girmiş, birlikte askerî seferler bile düzenlemişlerdi. Böylece Türkiye Selçuklu sultanının hâkimiyet sahası iyice genişledi. Daha da önemlisi onun Doğu Anadolu bölgesinde rahatlıkla ilerlemesinin önü tamamen açılmış, karşısına çıkabilecek engeller ve rakipler bertaraf edilmiş oldu.⁴⁸ Bu siyasi atmosferin II. Kılıçarslan'ın tahta çıkışına kadar devam ettiği bilinmektedir.

b. Bizans İle İlişkiler

I. Mesud'un bir diğer siyasi başarısı da Bizans ile olan münasebetlerinde kendini göstermektedir. O saltanatı boyunca, Bizans imparatoru II. İoannes Komnenos (1118-1143) ve oğlu I. Manuel Komnenos (1143-1180) ile bazen dostane bazen de hasmane ilişkiler içinde olmuştur. Bu iki Bizans imparatoru Aleksios Komnenos'un (1081-1118) Türklere karşı izlemiş olduğu siyaseti devam ettirmişlerdir.⁴⁹ Aşağıda olayların seyri anlatılırken görüleceği üzere, I. Mesud da Bizans imparatorlarının tutum ve davranışlarına göre kendi politikasını oluşturmuştur.

⁴⁴ Sultan I. Mesud, Malatya'yı 1143, 1144, 1152 yıllarında üç defa kuşattı. Ancak üçüncü kuşatmasında amacına ulaşabildi. (bkz. Muharrem Kesik, *At Üstünde Selçuklular-Türkiye Selçuklularında Ordu ve Savaş*, İstanbul 2011, s. 169-172).

⁴⁵ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 170; Cahen, *a.g.e.*, s. 32.

⁴⁶ Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halîk*, (*Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak*), I, çev. Ali Ertuğrul, Ankara 2015, s. 439; Mükrimin Halil Yinanç, "Dânişmendliler", *İA*, III, İstanbul 1988, s. 472; Muharrem Kesik, "Yağıbasan Devrinde Dânişmendliler-Türkiye Selçukluları İlişkileri", *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, (Prof. Dr. İsmet Miroğlu Hatıra Sayısı), S. 37, İstanbul 2002, s. 142.

⁴⁷ Kesik, *Dânişmendliler*, aynı yer.

⁴⁸ Üremiş, *a.g.e.*, s. 98; Mecit, *a.g.e.*, s. 122.

⁴⁹ Bu siyaset Anadolu'da kaybedilen yerleri geri almak amacını güdüyordu. Bu yüzden Aleksios Komnenos, büyük bir ordu oluşturup Anadolu seferine çıkmak için harekete geçmişse de, hastalığı buna engel olmuştur. (bkz. Anna Komnena, *Alexiad*, s. 479), Ayrıca Aleksios Komnenos'un haleflerinin Türklere Anadolu'dan çıkarmak için düzenledikleri seferler için bkz. Kesik, *I. Mesud*, s. 50, 62-63 vd.

İmparator II. İoannes Komnenos, 1119 yılında Laodikya (Denizli)'yi 1120 yılında ise Sozopolis (Uluborlu)'i⁵⁰ Türkiye Selçuklularının elinden geri aldı.⁵¹ Bu bölgelerin Bizans tarafından ele geçirildiği tarihler dikkate alındığında, I. Mesud'un tahta daha yeni geçmiş ve kardeşi Melik Arab ile mücadelesinin arefesinde olduğu görülmektedir.⁵² Yani Türkiye Selçuklu Devleti siyasi yönden oldukça zayıftır. Hatta I. Mesud'un, Dânişmendli Emir Gazi'nin himayesine ve yardımına muhtaç olduğu zamanlardır. Dolayısıyla bu dönemde I. Mesud'un Bizans'a karşı izlediği bir politikadan söz etmek mümkün değildir. Muhtemelen imparatorun bu şehirleri elinden almasına sessiz kalmıştır.

1126 yılına gelindiğinde I. Mesud'un Bizans politikasının yavaş yavaş şekillenmeye başladığı görülmektedir. Zikredilen sene, kardeşi Melik Arab'a yenilen I. Mesud, Bizans imparatorundan yardım almak amacıyla İstanbul'a gitti. II. İoannes Komnenos, I. Mesud'a gereken desteği vererek, iç çekişmelerin devam etmesi için elinden geleni yaptı.⁵³ Bizans'ı yanına alan I. Mesud, kayınpederi Emir Gazi'nin de yardımıyla Konya'yı kuşatıp kardeşini bertaraf etmeyi başardı. Melik Arab, Kilikya Ermeni kralı I. Thoros'dan yardım isteyip tekrar harekete geçse de başarılı olamadı.⁵⁴ Bunu üzerine zor durumda kalan Melik Arab, İstanbul'a giderek tıpkı I. Mesud gibi imparatorlardan yardım istedi. II. İoannes Komnenos, Melik Arab'a da istediği desteği verdi.⁵⁵ Ancak Melik Arab'ın ani ölümü imparatorun Selçuklu iç çekişmelerine müdahale etmesini engellemiş oldu.⁵⁶

İmparator II. İoannes Komnenos'un I. Mesud'a yardım etmesi, o sıra Balkanlarda Normanların, Peçeneklerin ve Macarların saldırıları ve çıkardıkları karışıklıklarla⁵⁷ ilgili olmalıdır. İmparatorun, hem I. Mesud'a hem Melik Arab'a destek vermesi bunu göstermektedir. Anlaşılan, imparator bu davranışıyla

⁵⁰ Turan, *Türkiye*, s. 187; (1118 yılında Aleksios Komnenos'un ölümünden yararlanan Türkler, Yukarı Menderes vadisine sızarak Laodikya ve Sozopolis'i ele geçirmişlerdi. Bkz. Cahen, *a.g.e.*, s. 21).

⁵¹ Kinnamos, *Historia*, s. 6; Yinanç, *a.g.e.*, s. 240; Kesik, *I. Mesud*, s. 50, 51; ayn. mlf. *At Üstünde Selçuklular*, s. 184-185.

⁵² Melik Arab'ın Malatya şehrinin Dânişmendli Emir Gazi tarafından 1125 yılında alınması üzerine 30.000 kişilik ordu toplayarak sultan I. Mesud üzerine yürüdüğü bilinmektedir. (bkz. Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 87; Kesik, *Dânişmendliler*, s. 91.) Bu nedenle 1125 yılından itibaren onunla taht mücadelesine girdiği söylenebilir.

⁵³ Cahen, *a.g.e.*, s. 24; Kesik, s. *I. Mesud*, s. 53; ayrıca bkz. Adem Tülüce, *Bizans Tarih Yazımında Öteki Selçuklu Kimliği*, İstanbul 2011, s. 54.

⁵⁴ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 360; Kesik, *Dânişmendliler*, s. 92.

⁵⁵ Anonim *Selçuknâme*, s. 36.

⁵⁶ Kesik, *I. Mesud*, gös.yer.

⁵⁷ Kinnamos, *Historia*, s. 10-12; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara 2011, s. 329-330.

güçlüye karşı zayıfa yardım etme politikasıyla, bir denge unsuru kurmayı amaçlıyordu.

Görüldüğü gibi I. Mesud'un Bizans ile yaptığı bu ilk diplomatik teşebbüs, istenilen yardımın gelmesiyle siyasi başarıya ulaşmış oldu. Bu olayı takip eden yıllarda ise bu sefer sultan I. Mesud'a Bizans'ın iç çekişmelerine müdahale edecek bir fırsat çıktı. İmparatorun kardeşi İsaakios isyan ederek Türklere sığındı.⁵⁸ Ağabeyine saldırıp zarar verme umudunda olan İsaakios bir müddet Sultan I. Mesud'un yanında kaldı.⁵⁹ Fakat I. Mesud ona istediği şekilde bir yardımda bulunmadı. Muhtemelen, o sıralarda imparatorun başarılı askerî faaliyetlerde bulunuyor olması⁶⁰ sultanın herhangi bir teşebbüse girişmesine mani oldu. Buradan anlaşılacağı üzere I. Mesud, Bizans'ın iç çekişmelerinde müdahil olmak niyetindedir. Fakat bu politikasını İsaakios olayında görüldüğü gibi tedbir ve ihtiyatla uygulamak istemektedir.

Esasında II. İoannes Komnenos döneminde Anadolu'da Bizans için asıl düşman Dânişmendliler idi.⁶¹1134 yılında Emir Gazî'nin ölümü üzerine Dânişmendli Melik Muhammed'e karşı bir Selçuklu-Bizans ittifakı yapıldı.⁶² İmparatorun Çankırı kuşatmasına⁶³ askerî kuvvet gönderen I. Mesud, Melik Muhammed'in Türk çıkarlarının zarar göreceği uyarısının ardından bu durumun aleyhine işleyeceğini fark edip ittifakı sonlandırmıştır.⁶⁴

1137-1138'de yapılan Kilikya ve Suriye seferinde de, Bizans imparatorunun Müslüman topraklarında ilerleyişini durdurmasının en önemli nedeni, sultan I. Mesud'un Çukurova bölgesini tahrip edip, ele geçirdiği Adana'nın ahalisini tutsak olarak götürmesi ve imparator Suriye'de savaş ile uğraşırken, Dânişmendliler ile birlikte Bizans arazisine akınlar yapmasıydı.⁶⁵ İmparatorun geri çekilmesiyle birlikte, Bizans'ın işgal ettiği yerler İmâdüddin Zengî tarafından

⁵⁸ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 363; Cahen, *a.g.e.*, s. 24.

⁵⁹ Niketas Khoniates, *Historia*, çev. Fikret İşıltan, Ankara 1995, s. 20; ayrıca bkz. Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 96; Turan, *Türkiye*, s. 197.

⁶⁰ Yinanç, s. 244; Cahen, *a.g.e.*, s. 25.

⁶¹ Niketas, *Historia*, s. 22; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 330.

⁶² Kesik, *Dânişmendliler*, s. 92.

⁶³ Kinnamos, *Historia*, s. 13; Turan, *Türkiye*, s. 199; Kesik, *I. Mesud*, s. 54.

⁶⁴ Niketas, *a.g.e.*, s. 13; Cahen, *a.g.e.*, s. 26; Tülüce, *a.g.e.*, s. 129.

⁶⁵ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 374; Turan, *Türkiye*, s. 201; Gülay Öğün Bezer, "Zengî İmâdüddin", *DİA*, XLIV, İstanbul 2013, s. 260; ayrıca bkz. Niketas, *Historia*, s. 20; Tülüce, *a.g.e.*, s. 130; Kesik, *Dânişmendliler*, s. 108.

geri alındı.⁶⁶ Böylece imparator Suriye seferinde de istediği başarıyı elde edemedi. Aynı şekilde İmparatorun 1139-1140 yılında Niksar kuşatması da I. Mesud'un Melik Muhammed'e olan desteği ile sonuçsuz kalmıştır.⁶⁷ Muhtemelen bu destek doğrudan yardımcı kuvvet göndermekten ziyade, Suriye seferinde olduğu gibi Bizans topraklarını tahrip şeklinde idi. Nitekim bu olayın hemen akabinde Uluborlu'yu kuşatıp, çevresini yağmalamıştı.⁶⁸ Muhtemelen bu olay, Bizans'a zarar verip, kuşatmayı kaldırmaya mecbur etmek için yaptığı hareketin bir devamıydı.

1143 senesinde imparator II. İoannes Komnenos Kilikya seferinde iken öldü.⁶⁹ I. Mesud ise, Dânişmendli Melik Muhammed'in ölümüyle birlikte, artık daha güçlü ve Dânişmendlilerin tahakkümünden uzaktı.⁷⁰ Bu nedenle Bizans'a karşı politikasını daha net bir şekilde ortaya koymaya çalıştığı görülür. Buradan anlaşıldığı kadarıyla o Bizans'ın içine düştüğü zor durumdan ve sıkıntılardan faydalanacak, diğer komşu ülkelerle olan çatışmalarda gerektiğinde Bizans'la siyasi temaslar kuracak ama fırsatını ele geçirdiği an akınlarına devam edecekti. Buraya kadar olan siyasi kazanımlara gelince, öncelikle I. Mesud, İoannes'in yanına giderek kardeşi ile yaptığı taht kavgasında Bizans'ın desteğini almıştır. Ayrıca, Anadolu siyasi hâkimiyetinde rakip devletler ile yapacağı mücadelede gerektiğinde Bizans'tan yardım alabileceğinin farkına varmıştır. Nitekim Dânişmendliler aleyhine Bizans'la ittifak kurduğu vakidir. Tüm bunların yanı sıra I. Mesud, güçlü bir konum elde etmesiyle Bizans'ın seferlerini fırsat bilip, bu devlete ait bölgelere akınlar düzenlemeye de başladığı görülmektedir.

I. Mesud'un Bizans politikasını ve bundan elde ettiği kazanımların ikinci kısmını ise I. Manuel Komnenos ile olan münasebetleri oluşturmaktadır. Kilikya seferi esnasında babasının yanında olan I. Manuel Komnenos, daha imparator ölür ölmez İstanbul'a doğru yola çıkmıştı. Onun bu sırada Türkiye Selçuklu Devleti topraklarından izin almadan geçmesi, Malatya kuşatmasıyla meşgul olan I. Mesud'u harekete geçirdi. I. Manuel Komnenos İstanbul'a gitmeyi başarsa da Andronikos Komnenos isimli kuzeni ile eniştesi Theodoros Selçuklular tarafından esir edildi.⁷¹

⁶⁶ Niketas, *Historia*, s. 23-24; Ernst Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, çev. Fikret Işıltan, İstanbul 1970, s. 131.

⁶⁷ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 116; Turan, *Türkiye*, s. 202; Kesik, *I. Mesud*, s. 59.

⁶⁸ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 98; Turan, *Türkiye*, s. 203.

⁶⁹ Kinnamos, *Historia*, s. 24; Niketas, *Historia*, s. 26-27; Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 123; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 332.

⁷⁰ Cahen, *a.g.e.*, s. 28.

⁷¹ Niketas, *Historia*, s. 34; Kesik, *I. Mesud*, s. 62.

İstanbul'a varan I. Manuel Komnenos, derhal tahta çıkmıştı ve otoritesini sağlamlaştırmaya çalışıyordu. Bu süreçte İstanbul'daki taht değişikliğinden faydalanan⁷² I. Mesud, Bizans'ın arazilerini yağma edince I. Manuel Komnenos 1143 yılında I. Mesud üzerine sefere çıktı. Melangeia⁷³ şehri civarında bulunan Türklere saldırdı ve şehrin yeniden inşası ve tahkimini sağlayıp başkente döndü.⁷⁴ Artık burada I. Mesud'un Bizans'ın iç siyasetini etkileyen olaylardan tam anlamıyla faydalanmaya çalıştığı görülmektedir. I. Mesud'a bağlı Türkmenler, I. Manuel Komnenos'un 1146 Konya kuşatmasına kadar Menderes havzasına akınlar yaptılar. Türkler 1146 senesinde Bizans ile Suriye arasını bağlayan Prakana Kalesi'ni⁷⁵ ele geçirdiler.⁷⁶ I. Manuel Komnenos ise I. Mesud'un bir an önce durdurulmasının gerektiğinin farkına varmış olmalı ki Türkiye Selçukluları üzerine büyük bir sefer düzenledi

1146 yılında I. Manuel Komnenos'un Konya önlerine gelmesiyle, I. Mesud, şehirden uzaklaşarak Gavela Kalesi'ne gitti. Başkenti sultanın eşi⁷⁷; bir rivayete göre ise sultana sığınan Ioannes Komnenos⁷⁸ ile evli olan kızı savundu.⁷⁹ I. Manuel Komnenos, Selçukluların Bizans ordusunun karşısına çıkmadan, huruç hareketleri ve yıpratma akınları neticesinde kuşatmayı sonlandırmak zorunda kaldı. İmparatoru takip eden Selçuklular, Bizans-Selçuklu sınır hattı boyunca, ani baskınlarla Bizans ordusuna ağır zayıatlar vermişlerdi.⁸⁰ Birkaç defa karşı karşıya gelen Selçuklu-Bizans askerleri herhangi bir meydan savaşına girmemiş, Türkler

⁷² Kesik, aynı yer.

⁷³ İznik'in güneydoğusunda olup Dorylaion'a giden askerî yol üzerindeki Bizans karargâhı idi. (bkz. W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, çev. Mihri Pektaş, İstanbul 1960, s. 221) I. Manuel Komnenos Türk akınlarının önünü kesmek için burada bir kale inşasına karar verdi. Kinnamos, *Historia*, s. 33-34.

⁷⁴ Niketas, *Historia*, s. 35.

⁷⁵ Ramsay, Prakana'nın Diocaesareia denilen şehirle aynı yer olduğunu ileri sürmekte ve Prakana'nın Bizans-Selçuklu sınırına yakın bir yerde, Silifke'den Konya'ya giden yolun dağlık bölgelerinde aranması gerektiğini söylemektedir. Bkz. Ramsay, *a.g.e.*, s. 22, 404.

⁷⁶ Kinnamos, gös.yer; Niketas, *Historia*, s. 36; Cahen, *a.g.e.*, s. 9.

⁷⁷ Turan, *Türkiye*, s. 181.

⁷⁸ İmparator İoannes Komnenos'un yeğeni olan bu kişi, Niksar kuşatmasında imparatoru terk ederek Türklere sığınmış; Konya'ya giderek Müslüman olmuş ve sultan I. Mesud'un kızı ile evlenerek Konya'da yerleşmiş; sultandan birçok mülkler almış ve çelebi ünvanını da kazanmıştı. Bkz. Turan, *Türkiye*, s. 202.

⁷⁹ Bu bilgiyi Niketas vermektedir. Ioannes Komnenos'a vurgu yapmak için söylüyor olabilir. Bkz. Niketas, *Historia*, s. 36

⁸⁰ Niketas, aynı yer.

küçük birlikler halinde Bizans kuvvetlerine saldırmışlardır.⁸¹ Ülkesine dönen I. Manuel Komnenos, ikinci bir sefer için hazırlık yaparken I. Mesud'un elçisi gelmiş ve Bizans ile Selçuklular arasında bir barış anlaşması imzalanmıştır.⁸² Bu anlaşmaya göre Prakana Kalesi ve daha önce ele geçirilen bazı kaleler Bizans'a bırakılıyordu.⁸³ Batı'dan gelen yeni bir Haçlı dalgası karşısında I.Manuel Komnenos dikkatini ikinci Haçlı Seferi'ne yöneltmesi bu barışın yapılmasında etkili olmuştur.⁸⁴

Konya kuşatması başlamadan önce I. Manuel Komnenos'un I. Mesud'a göndermiş olduğu bir mektupta ilginç bir detay vardır. İmparator bu mektupta, Konya üzerine yürümesinin gerekçesi olarak, I. Mesud'u, kendi müttefikleri⁸⁵ olduğunu söylediği Yağlıbasan'a saldırmakla suçlamaktadır.⁸⁶ Yani mektuba göre Dânişmendliler Bizans'ın müttefikleri idi. Fakat *Anonim Selçuknâme*'de Kayseri yolundan bir ordunun I. Mesud'a yardıma geldiğine dair geçen kayıt⁸⁷ M. Kesik tarafından Dânişmendlilere nispet edilmiştir.⁸⁸ Bu ordunun hangi Dânişmendli koluna ait olduğu bilinmemekle⁸⁹ birlikte, eğer gelen kuvvetler Dânişmendliler ise,⁹⁰ Niksar kuşatmasında, I. Mesud'un kuşatmadan çekilmesiyle bitirdiği Bizans ittifakını, bu sefer Dânişmendlilerin bozduğu görülüyor.

⁸¹ M. Kesik, Manuel'in Konya kuşatmasından sonraki dönüş serüvenini ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Bkz. Kesik, *I. Mesud*, s. 62-76.

⁸² Bu anlaşma, daha sonra Haçlılar tarafından Manuel'in Hıristiyanlığa ihanet etmesi şeklinde değerlendirilecekti. Bkz. Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, çev. Fikret İşıltan, Ankara 1987, s. 220; Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara 2003, s. 43.

⁸³ Niketas, *Historia*, s. 34.

⁸⁴ Kinnamos, *Historia*, s. 54; Altan, *a.g.e.*, s. 43.

⁸⁵ I. Mesud'un genişleme siyasetinden endişelenen Sivas meliki Yağlıbasan ve Malatya meliki Aynüddüvle hem kendi aralarında işbirliği yapmış hem de Bizans imparatoru Manuel'den yardım isteyip onunla ittifak yapmışlardı. Yinanç, "Dânişmendliler", s. 472; Abdülkerim Özeydin, "Dânişmendliler", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 471.

⁸⁶ Kinnamos, *Historia*, s. 36; ayrıca bkz. Kesik, *I. Mesud* s. 63.

⁸⁷ *Anonim Selçukname*, s. 37.

⁸⁸ Bkz. Kesik, *I. Mesud*, s. 68.

⁸⁹ M. Kesik'e göre, I. Mesud'un Yağlıbasan ve Aynüddüvle ile arasının kötü olduğundan yardıma gelen kuvvetlerin Zünnun'un birlikleri olma ihtimali kuvvetlidir. (bkz. Kesik, *Dânişmendliler*, s. 92.) Fakat Zünnun'un askerî gücünün mahiyeti tartışmalıdır. Sivas meliki Yağlıbasan daha güçlü, mücadeleci ve politik manevralar yapabilen bir kişiliğe sahipti. Aynı zamanda I. Mesud'un damadı olan Zünnun, Kayseri'de pek bir şeye karışmadan hayatını sürdürüyordu. (Bkz. Solmaz, *a.g.t.*, s. 174.) Bu nedenle Bizans'a karşı koyabilecek bir ordu hazırlanmış olma ihtimali düşüktür.

⁹⁰ Kinnamos, bu olay için Dânişmendlilerin hâkim olduğu yerlerde yaşayan çok sayıda Türk birliklerinin müttefik olarak geldiklerini ve sultan ile birleştiklerini söylemektedir. (bkz. Kinnamos, *Historia*, s. 41) Bu durumda yardıma gelen kuvvetlerin bağımsız hareket eden Türk beyleri etrafında birleşen birlikler olma ihtimali de vardır.

İkinci Haçlı seferleri sırasında ise, Bizans imparatoru I. Manuel Komnenos ile Türkiye Selçuklu sultanı I. Mesud, yaptıkları mevcut barış antlaşması gereği, aralarındaki çatışmalara son verip, dikkatlerini Batı'dan gelen ordulara yönelttiler.⁹¹ Barış, Haçlı ordularının Anadolu'dan geçişi sırasında bölgede huzuru sağlamak için yapılmıştı. I. Mesud, Bizans'la yapmış olduğu mücadelelerin ve nihayetinde barış anlaşmasının bir kazanımı olarak ülkesinin sınırlarını Sivas'tan Ceyhan'a, Eskişehir'den Toroslar'a kadar genişletmiştir.⁹² Hiç şüphesiz I. Mesud babası zamanında olduğu gibi, ülkesinin yine Haçlılar tarafından işgal edileceği endişesi içindeydi.⁹³ Bu nedenle Haçlılara karşı tedbir almak amacıyla şehir ve kaleleri tahkim ettirip, yakın ve uzak tüm komşu hükümdarları ve beyleri yardıma çağırıldı.⁹⁴ Toplanan büyük bir ordu ile Selçuklu-Haçlılar mücadelesi başlamış oluyordu. Sultan I. Mesud'un Haçlılara karşı kazandığı ilk zafer de 1147 Dorylaion⁹⁵ yakınlarında oldu. Bu savaşta, II. Konrad'ın komuta ettiği Alman Haçlı ordusu kılıçtan geçirildi.⁹⁶

İkinci Haçlı seferi sırasında İmparator I. Manuel Komnenos ve sultan I. Mesud'un 1146 anlaşmasına sadık kaldıkları görülmektedir. I. Manuel Komnenos, Alman Haçlı ordusunu hezimete uğratan Türklerin büyük bir ordu ile Fransız Haçlılarına hücum edeceklerini biliyordu. Fransız Haçlılarının başı Kral VII. Louis bu sırada Efes'te idi ve Türklerin bu Haçlı ordusuna karşı muhtemel saldırıları Bizans toprakları içinde olacaktı. Haçlı ordusunun mağlup olması halinde I. Manuel Komnenos'un sorumlu tutulacağı açıktı. Fakat imparatorun Türkler üzerine herhangi bir kuvvet göndermesi halinde barış anlaşması bozulmuş olacaktı.⁹⁷ Bu yüzden, I. Manuel Komnenos'un Kral Louis'e yazdığı, Türklerle karşı dikkatli olması gerektiğini belirten bir mektuptan⁹⁸ başka herhangi teşebbüste bulunmadığı görülüyor. I. Mesud ise her fırsatta Haçlılara

⁹¹ Kesik, *I. Mesud*, s. 68.

⁹² Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 104; Altan, *a.g.e.*, s. 42-43.

⁹³ Kesik, *I. Mesud*, s. 81; Altan, *a.g.e.*, s. 48.

⁹⁴ Yinanç, *a.g.e.*, s. 268; Altan, *a.g.e.*, s. 49.

⁹⁵ Eskişehir'in 3 km. kuzeydoğusunda Şarhöyük; Bizans döneminde Sarısu ve Porsuk Çayı üzerinde Kral yolu olarak bilinen büyük şehirlerden birisi idi. Bkz. Kinnamos, *Historia*, s. 140, 211; Ramsay, *a.g.e.*, s. 50, 55; ayrıca bkz. Işın Demirkent, "Bizans İmparatorluğu Devrinde Dorylaion", *Tarihte Eskişehir Sempozyumu-1 (2-4 Kasım 1988) Bildiriler*, Eskişehir 2001, s. 45.

⁹⁶ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 384; Cahen, *a.g.e.*, s. 31; Runciman, *a.g.e.*, s. 222; Altan, *a.g.e.*, s. 64-65; Demirkent, *a.g.m.*, s. 54.

⁹⁷ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s. 107; Altan, *a.g.e.*, s. 82.

⁹⁸ Kesik, *I. Mesud*, s. 90.

saldırdı. Zor durumda kalan Haçlıların bir kısmı deniz bir kısmı da kara yoluyla güç bela Antakya'ya ulaşabilmişlerdir.⁹⁹ Görüldüğü gibi sultan I. Mesud, Bizans ile yapmış olduğu anlaşma sayesinde ülkesini Haçlı tehlikesinden kurtarmıştır. İmparator I. Manuel ise anlaşmaya sadık kalmak zorunda kalmıştır.

c. Zengîler İle İlişkiler

Musul valisi olan İmâdüddin Zengî, kısa süre içerisinde Suriye'nin büyük bir kısmına hâkim olunca, onun bu tehlikeli yükselişi Bizans imparatoru II. Ioannes Komnenos'un da dikkatini çekmişti. Bu nedenle yukarıda da bahsedilen, 1138 Suriye ve Kilikya seferine çıkarak Müslüman ülkelerin topraklarına saldırmıştı. Zor durumda kalan İmâdüddin Zengî, Türk hükümdar ve beylerinden yardım istedi. Bu davete hemen koşan I. Mesud, ordusuyla harekete geçerek Bizans'ın Kilikya'daki topraklarına hücum etti.¹⁰⁰ Ayrıca Artuklu Rükneddin Davud ise 20.000 kişilik bir orduyu İmâdüddin Zengî'ye yardıma gönderdi.¹⁰¹ Bu sırada Şeyzer kuşatması ile meşgul olan¹⁰² imparator iki ateş arasında kalmaktan korkup, İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. I. Mesud'un Kilikya üzerine yürümesi imparatorun geri dönüş yolunu da tehlikeye atıyordu. I. Mesud'un bu harekâtı hem Zengîleri hem de diğer Müslüman ülkeleri ve milletleri Bizans zulmünden kurtarmış oluyordu.

Türkiye Selçukluları ile Zengîler arasında kurulan siyasi ilişkilerin mahiyetini gösteren en önemli olay, I. Mesud ile İmâdüddin Zengî'nin Artuklu içişlerine müdahale etmeleri ve karşı karşıya gelmeleridir. Hısnıkeyfâ Artuklu hükümdarı Davud'un ölümüyle yerine küçük oğlu Fahreddin Kara Arslan geçmişti. Fakat Zengî'nin desteğini alan amcası Arslanoğmuş taht iddiasında bulundu. Kara Arslan ise sultan I. Mesud'dan yardım istedi. Bu isteği kabul eden I. Mesud, 20.000 kişilik süvari kuvvetini yardıma gönderdi.¹⁰³ Artık Türkiye Selçukluları ile Zengîler'in karşılaşması kaçınılmazdı. Fakat İmâdüddin Zengî, Kara Arslan üzerine gönderdiği kuvvetlerini geri çekerek çatışmayı engelledi. Böylece her iki hükümdar arasındaki siyasi ilişki bozulmamış oldu.¹⁰⁴

İmâdüddin Zengî'nin ölümüyle (1146) birlikte Türkiye Selçukluları-Zengîler ilişkileri Halep emir Nureddin Mahmud ile I. Mesud arasındaki münasebetlerle

⁹⁹ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s 108-109; Altan, *a.g.e.*, s. 91-93.

¹⁰⁰ Abû'l Farac, *Tarih*, II, 374; ayrıca bkz. Turan, *Türkiye*, s. 201.

¹⁰¹ Kesik, *I. Mesud*, s. 100; Üremiş, *a.g.e.*, s. 85-86.

¹⁰² Kinnamos, *Historia*, s. 17; Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 112.

¹⁰³ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 377; Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 124; Turan, *Türkiye*, s. 179.

¹⁰⁴ Kesik, *I. Mesud*, s. 101.

şekillendi. I. Mesud, Nureddin Mahmud'a kızını vererek akrabalık kurdu.¹⁰⁵ Bu iki Türk hükümdarı Haçlılara karşı ittifak yapıp¹⁰⁶, evlilikle de bu birliği pekiştirmişlerdi.¹⁰⁷ Artık iki devletin ilişkileri daha da kuvvetlenmiş oluyordu.

Bu sırada, başta Urfa Haçlı Kontu II. Joscelin olmak üzere Franklar, İmâdüddin Zengî tarafından 1144'de fethedilen¹⁰⁸ Urfa'yı, onun ölümüyle tekrar ele geçirmek niyetindeydi.¹⁰⁹ Onun faaliyetleri Nureddin Mahmud'u tehdit ediyordu. Nureddin Mahmud, II. Joscelin üzerine yürüdü ve iki taraf 1149 yılında karşılaştı. Yapılan savaşta Zengî kuvvetleri ağır bir yenilgiye uğradı. Çok sayıda kişi öldü veya esir alındı.¹¹⁰ Esir alınanlar arasında Nureddin Mahmud'un silahdarı da vardı. II. Joscelin Nureddin Mahmud'un silahını I. Mesud'a göndererek ona: "*İşte bu senin damadının silahıdır; sana yakında bundan daha büyüğünü göndereceğim*" diyerek gözdağı vermeye çalıştı.¹¹¹ Bu durumu haber alan Nureddin Mahmud, derhal ona karşı Türkmen casuslar görevlendirip ölü veya diri kendisine getirmelerini emretti. II. Joscelin 1150 yılında Nureddin Mahmud'a teslim edildi. Urfa Haçlı kontunun tutsak edilmesi tüm İslâm âlemini sevindirmiş, Nureddin Mahmud'un da prestijini artırmıştır.¹¹²

Nureddin Mahmud'un Haçlılara karşı bu darbesi I. Mesud'la olan ilişkisine de ayrı bir aşama getirdi. Halep'te hapis olan¹¹³ II. Joscelin'in hanımı Beatrice, kocasından kendine intikal eden Tell-Bâşir, Samsat, Birecik, Anteb, Dülük ve Râvendân kalelerini Bizans imparatoru I. Manuel Komnenos'a sattı. Bunun üzerine I. Mesud, damadı Nureddin Mahmud'la birlikte adı geçen kalelere taarruz etti.¹¹⁴ Nureddin Mahmud'un kumandanlarından Hassan b. Gümüştegin¹¹⁵ Tell-Bâşir'de 1151 yılında Bizans kuvvetlerini sıkıştırdı ve kaleyi

¹⁰⁵ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 388; (Süryanî Mihail'e göre sultan I. Mesud, Bizans imparatorunun yeğeni Ioannes ile nişanlı olan kızını Nureddin Mahmud'la evlendirmiştir. Ayrıca Nureddin Mahmud'a Tell-Bâşir'i de çeyiz olarak vermiştir. Bkz. Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 162.)

¹⁰⁶ Cahen, gös.yer.

¹⁰⁷ Runciman, *a.g.e.*, s. 276.

¹⁰⁸ Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 126-127; Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 297.

¹⁰⁹ Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 134.

¹¹⁰ Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 153-154; Kesik, *I. Mesud*, s. 103

¹¹¹ Yinanç, *a.g.e.*, s. 274.

¹¹² Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 387; Üremiş, *a.g.e.*, s. 96; Kesik, gös.yer.

¹¹³ Runciman, *a.g.e.*, s. 274; Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 295.

¹¹⁴ Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 301; Kesik, *I. Mesud*, s. 104.

¹¹⁵ İmâdüddin Zengî ve Nureddin Mahmud'un beylerinden Menbic hâkimi Hassân b. Gümüştegin için bkz. Işın Demirkent, "Hassân b. Gümüştegin", *DİA*, XVI, İstanbul 1997, s. 396-397.

teslim aldı. Böylece Türkiye Selçukluları ve Zengîler ittifakı ile Urfa Haçlı Kontluğu'na tamamen son verildi.¹¹⁶

Görüldüğü sultan I. Mesud döneminde Türkiye Selçukluları oldukça başarılı bir siyasi politikaya sahipti. Bunda I. Mesud'un kişiliği ve tecrübesi kadar, yanında bulunan emir ve beylerin de rolü olmalıdır. Bu siyasetin sonucu olarak, Dânişmendli melikleri ile hem anlaşma hem de akrabalık yoluyla iyi ilişkiler kurulup, bu melikler itaat altına alınmış ve Dânişmendliler'in nüfuzu kırılmıştır. Bizans'la anlaşma ve ittifak yapıp, desteği sağlanmış ve böylece Haçlılarla mücadele de kolaylaştırılmıştır. Zengîler ile de ittifak ve barış yapıp, herhangi bir çatışmadan kaçınılmıştır.

2. II. Kılıçarslan'ın Siyasi Kazanımları Kaybetmesi

II. Kılıçarslan'ın, babası I. Mesud'un elde ettiği siyasi kazanımları kaybetmeye başlaması çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Bunlar, komşu ülkelerle çatışmaya girmesinin hemen öncesinde yaşanan olaylarda aranmalıdır. II. Kılıçarslan tahta geçer geçmez Dolat isimli kardeşini ve devlet ricalinden bazı emirlerle birlikte, babasının yakın adamlarından önemli şahsiyetleri öldürmüştü.¹¹⁷ II. Kılıçarslan'ın bu davranışı tepki çekmiş olabilir. Nitekim bu işten hoşlanmayan Sivas Dânişmendli meliki Yağlıbasan'ın büyük bir süvari kuvvetiyle harekete geçtiği bilinmektedir.

II. Kılıçarslan döneminde, babası zamanında düzeldiğini gördüğümüz Türkiye Selçukluları-Dânişmendliler ilişkileri yeniden bozuldu. I. Mesud'un 1155 yılında ölümüyle birlikte yaşanan taht kavgalarından yararlanmak isteyen Yağlıbasan, Türkiye Selçukluları'nın tâbiyetini kabul eden Kayseri Dânişmendli meliki Zünnûn'un hâkimiyetindeki Kayseri'ye saldırdı.¹¹⁸ Bunun üzerine II. Kılıçarslan, Zünnûn'u korumak amacıyla harekete geçti. Fakat araya din adamlarının girmesiyle olası bir savaş engellendi.¹¹⁹ Buna rağmen Yağlıbasan, Nureddin Mahmud'un teşvikiyle tekrar Türkiye Selçuklularına karşı harekete geçti ve bu sefer II. Kılıçarslan'ın meliklik merkezi olan Elbistan bölgesine yürüdü. Şehri ele geçiren Yağlıbasan, buradan 70.000 civarında Hıristiyanı da kendi ülkesine götürdü.¹²⁰ II. Kılıçarslan'ın harekete geçtiğini öğrenince Sivas'tan geri döndü ve iki hükümdar 1155 yılında Aksaray yakınlarında karşılaştı. Din adamları tekrar araya girerek Türk kanı akmasının önüne geçmek istemişlerse de,

¹¹⁶ M. K. Setton, "Nureddin'in Faaliyetleri", çev. K. Y. Koprman, *TAD*, IV/6-7, Ankara 1966, s. 509; İşın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, II, Ankara 1994, s. 153-154.

¹¹⁷ Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 313.

¹¹⁸ Solmaz, *a.g.t.*, s. 174, 179; Kesik, *Dânişmendliler*, s. 125.

¹¹⁹ Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 314; Turan, *Türkiye*, s. 198.

¹²⁰ Kesik, *a.g.m.*, s. 143; Üremiş, *a.g.e.*, s. 105.

bunda başarılı olamadılar. Savaşı kaybeden Yağıbasan ateşkes teklifinde bulundu ve bir barış yapıldı.¹²¹ Yağıbasan bu davranışlarıyla, II. Kılıçarslan'ın tahta daha yeni geçmesinden doğan boşluktan yararlanmak istiyordu.

II. Kılıçarslan, o sıra, Halep emiri Nureddin Mahmud'un Selçuklu topraklarına saldırmasından¹²² dolayı Yağıbasan'la anlaşma yapmış olmalıdır. Çünkü o, daha önce kardeşleri Şahinşah ve Dolat ile mücadele ederken, Dânişmendlileri öncelikli tehlike görüp, Yağıbasan'ın taarruzlarını durdurmak için harekete geçmişti. Bu defa da, Dânişmendlilerle uğraşırken Nureddin Mahmud'un saldırılarını durdurmak amacıyla böyle bir tedbir almış olmalıdır. Çünkü Nureddin Mahmud, II. Kılıçarslan tahta çıktığında on yıldan beri hükümdardı. Suriye'nin büyük bir bölümünde iktidarını kurmuş ve büyük bir askerî güce ulaşmıştı.¹²³ Bu yüzden onun genel politikasının öncelikli tehlikeleri bertaraf etmek olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Yağıbasan ile yaptığı anlaşmadan hemen sonra Nureddin Mahmud ve Maraş'a saldıran Ermeniler üzerine yürümüştür. Bununla birlikte Türkiye Selçukluları ile Zengîler arasındaki esas rekabet kuzey Suriye topraklarının paylaşılması ile ilgili olmalıdır. II. Kılıçarslan daha melikliği döneminde Maraş'ı sıkıştırmaya başlamış, Göksun, Behisni, Rabân ve Merzibân gibi yerleri ele geçirmek istemişti.¹²⁴

Nureddin Mahmud ise, gittikçe güçlenen II. Kılıçarslan'ın güçlenmesine mani olmak için Dânişmendlileri destekliyordu. Bu nedenle II. Kılıçarslan'ın Yağıbasan'a karşı harekete geçmesini fırsat bilerek Rabân ve Anteb üzerine yürüyerek buraları işgal etti.¹²⁵ Diğer yandan Klikya Ermeni kralı II. Thoros'un kardeşi Stephan, 1156 yılında Maraş'a saldırdı.¹²⁶ Dolayısıyla II. Kılıçarslan Dânişmendlilerle barış yapıp, derhal güneyden gelen tehlikeleri bertaraf etmek için harekete geçti. Böylece babası I. Mesud zamanında, Zengîlerle yapılan anlaşma bozulmuş oldu. Ermeniler üzerine yürüyen II. Kılıçarslan, Göksun bölgesinde onları sıkıştırdı. Bunun üzerine Ermeni kuvvetlerini komuta eden Stephan, Elbistan civarındaki Pertus Kalesi'ni¹²⁷ Türklere bırakmak suretiyle II.

¹²¹ Solmaz, *a.g.t.*, s. 180; Kesik, *Dânişmendliler*, s. 125.

¹²² Bu mücadele esnasında Nureddin Mahmud Anteb, Dülük ve Merzibân'ı işgal etti. Bkz. Setton, *a.g.m.*, s. 512; Üremiş, *a.g.e.*, s. 106.

¹²³ Mecit, *a.g.e.*, s. 152.

¹²⁴ Cahen, *a.g.e.*, s. 32.

¹²⁵ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 176; Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 319.

¹²⁶ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 393; Çay, *a.g.e.*, s. 25; Üremiş, *a.g.e.*, s. 107.

¹²⁷ Honigman, *a.g.e.*, s. 61.

Kılıçarslan'ı barışa razı etti.¹²⁸ Bu şekilde Ermenilerle sulh sağlayan II. Kılıçarslan, daha sonra Nureddin Mahmud'a bir mektup yazarak ele geçirdiği yerleri iade etmesini istedi. Fakat Nureddin Mahmud mektuba cevap dahi vermedi. Bunun üzerine II. Kılıçarslan, 1157 yılında Kudüs Kralı, Antakya Kontu ve Ermeniler ile anlaşma yaparak Nureddin Mahmud aleyhine bir ittifak kurdu. Nureddin Mahmud'un kardeşi Nusretüddin Emir Mîrân'ı da yanına alarak harekete geçti ve Anteb'i tekrar ele geçirdi. Buradan Rabân üzerine yürüdü.¹²⁹ Bu sırada Nureddin Mahmud'a karşı Franklar da harekete geçmişti. Bu ittifak karşısında zor durumda kalan Nureddin Mahmud, 1157 yılında II. Kılıçarslan'dan özür dileyip, işgal ettiği yerleri Selçuklulara iade etti ve Halep'e çekildi.¹³⁰

Zengîlerlerle yapılan bu mücadele neticesinde, tıpkı Yağıbasan gibi, devletin iç sorunlarından ve taht kavgalarından istifade etmeye çalışan Nureddin Mahmud da bertaraf edilmiş oluyordu. 1157 yılına gelindiğinde, II. Kılıçarslan daha saltanatının ilk iki yılında, ülkesine yapılan iki düşmanca saldırıyı bertaraf edip, hâkimiyetini güçlendirmişti. Ancak onun bu başarısını gölgelendirecek olan olaylar silsilesi, bu sefer devletin batısından geldi.

II. Kılıçarslan, saltanatının ilk iki yılında (1155-1157) Bizans ile herhangi bir münasebette bulunmadı. Dânişmendliler, Zengîler ve Ermenilerle mücadele ederek, hâkimiyetini pekiştirdi. Fakat Türkmenler, Bizans sınırında akınlarına devam ediyordu.¹³¹ Bu yüzden İmparator I. Manuel Komnenos, hem kendi prestijini tekrar kuvvetlendirmek hem de güçlenen II. Kılıçarslan'a engel olmak amacıyla 1158 yılında yeni bir Doğu seferine çıktı. Fakat I. Manuel Komnenos'un asıl hedefi bölgede Bizans'ın nüfuzunu yeniden sağlamaktı. Bundan dolayı doğrudan Klikya Ermenileri ve Antakya Latin Prinkepliği üzerine yürüdü. İmparator geri dönüşünde dost topraklardan geçtiğini düşünüyordu.¹³² Anlaşılan II. Kılıçarslan seferin kendisine karşı yapılmadığını düşündüğünden, Bizans ordusunun tehlikesiz bir şekilde kendi topraklarından Kilikya bölgesine geçmesine izin verdi. Ermeniler ve Latinler üzerine harekete geçen imparator, bu iki siyasi oluşuma Bizans'ın yüksek hâkimiyetini kabul ettirdikten sonra Nureddin Mahmud'a karşı Rum-Ermeni-Latin ittifakı sağladı.¹³³ Ancak tam bu sırada Türkiye Selçuklularını Bizans'ın en büyük düşmanı olarak görmesinden

¹²⁸ Çay, *a.g.e.*, s. 26.

¹²⁹ Cahen, *a.g.e.*, s. 35; Üremiş, *a.g.e.*, s. 108-109.

¹³⁰ Çay, *a.g.e.*, s. 27-28.

¹³¹ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara 2000, s. 146-147.

¹³² Niketas, *Historia*, s. 75; Çay, s. 31.

¹³³ Kinnamos, *Historia*, s. 137-139; Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 398; Çay, *a.g.e.*, s. 28-30.

dolayı, 1159 yılında II. Kılıçarslan aleyhine, Nureddin Mahmud'la da bir ittifak antlaşması yaptı.¹³⁴

I. Manuel Komnenos, II. Kılıçarslan'a karşı Dânişmendli melikleri Yağıbasan ve Zülkarneyn ile ittifak yapmaktan da çekinmedi. Bu ittifakın içinde Zünnûn da bulunmaktaydı. Ayrıca II. Kılıçarslan'ı tahtan indirmek için kardeşi Şahinşah'ı da ittifaka aldı.¹³⁵ Yağıbasan, 1157 yılında, Bizans'a ait olan Bafra ve Ünye'yi ele geçirmişti. Fakat Bizans ile ittifak için bu yerleri iade etti.¹³⁶ II. Kılıçarslan ise, bu ittifakı bozmak amacıyla teşebbüslerde bulundu. O ilk önce Bizans imparatoruna Bitinya emiri Süleyman'ı¹³⁷ göndererek antlaşma teklifinde bulundu. Fakat bunda başarılı olamayınca Yağıbasan'a Elbistan ve civarını bırakmak suretiyle, onu ittifaktan ayırmaya çalıştı.¹³⁸ Böylece 1160 yılında Yağıbasan ile II. Kılıçarslan arasında bir barış anlaşması sağlanmış oldu.

Yağıbasan ile II. Kılıçarslan'ın anlaşması çok kısa sürdü ve ilginç bir olayla bitti. II. Kılıçarslan, Erzurum Saltuklu hükümdarı İzzeddin Saltuk'un kızıyla nikâhlandı. Gelin, yüklü çeyizlerle Erzurum'dan Konya'ya doğru yola çıkmıştı. Bunu haber alan Yağıbasan, II. Kılıçarslan'a duyduğu düşmanlık nedeniyle yolda pusu kurup gelini ve çeyizi alıyordu. Sonra da II. Kılıçarslan'ın hanımını, yeğeni Zünnûn ile evlendirmek istedi. Ancak İslâm hukukuna göre, gelin II. Kılıçarslan ile nikâhlı olduğu için bu mümkün değildi. Kararında ısrarlı olan Yağıbasan din adamlarından çözüm bulmalarını istedi. Din adamları, gelinin ancak dininden dönmesi halinde nikâhının düşeceğini söylediler. Bunun üzerine gelin zorla dininden çıkarıldı ve sonra tekrar İslâm'a döndürüldü. Böylece II. Kılıçarslan'ın nikâhı düşmüş oldu ve gelin Zünnûn ile evlendirildi.¹³⁹ Bu olaya çok kızan II. Kılıçarslan, Yağıbasan üzerine yürüdü. İki hükümdar 1162 yılında karşı karşıya geldi ve aralarında savaş çıktı. Müttefikleri Bizans'tan destek alan Yağıbasan, II. Kılıçarslan'ı mağlub etti.¹⁴⁰ İşte bu olaydan sonra, II. Kılıçarslan'ın bir Bizans politikası geliştirdiği ve buna göre hareket ettiği söylenebilir. Aşağıda görüleceği

¹³⁴ Setton, a.g.m., s. 515; Cahen, a.g.e., s. 34; Çay, a.g.e., s. 31; Üremiş, a.g.e., s. 110.

¹³⁵ Turan, "Kılıç Arslan II", s. 144; Solmaz, a.g.t., s. 181; Üremiş, a.g.e., s. 111.

¹³⁶ Kesik, a.g.m., s. 144.

¹³⁷ Bu kişi II. Kılıçarslan döneminde Yukarı Menderes vadisine akınlar yapan bir uc beyi idi. Cahen, a.g.e., s. 35; Yinanç, a.g.e., s. 292.

¹³⁸ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 186; Papaz Grigor, s. 329; Turan, *Türkiye*, s. 201; Çay, a.g.e., s. 35;

¹³⁹ Faruk Sümer, "Saltuklular", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, III, Ankara 1971, s. 413-414; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1973, s. 16-17; ayrıca bkz. Cahen, a.g.e., s. 37.

¹⁴⁰ V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, çev. Azer Yaran, Ankara 1988, s. 50.

üzere, bu politikanın sonucu olarak I. Manuel Komnenos ile anlaşış, ittifakı dağıtmanın yollarını aramıştır.

Yağıbasan'ın, II. Kılıçarslan'ın hanımını zorla kaçırmayı olayı ise tamamen siyasi bir özelliğe sahiptir. Anlaşılan Yağıbasan, sıhrî akrabalık yoluyla Saltuklu-Türkiye Selçukluları ittifakının kurulmasına engel olmak istiyordu. Saltuklular'ın desteğini alan II. Kılıçarslan, Yağıbasan'ı zor durumda bırakabilirdi. O dönemde Saltuklular, Sökmenliler ve Bitlis ve Erzen beyi Fahrüddeve Devletşah birbiri ile müttefik idi. Gürcüler üzerine seferler yapıyorlardı.¹⁴¹ Bu durumda II. Kılıçarslan'ın da, Doğu Türk hükümdar ve beylerinin desteğini alması söz konusuydu. Bu evliliğin getireceği siyasi kazanımlar, Yağıbasan'ın aleyhine idi. Bu yüzden hile ve zor kullanarak bu evliliğin gerçekleşmesine mani olduğu görülüyor.

C. II. Kılıçarslan'ın Bizans Politikası

1. II. Kılıçarslan'ın İlk Tahta Çıktığında Bizans Politikasının Şekillenmesi

II. Kılıçarslan'ın öncelikli hedefi Dânişmendliler ve Zengîlere karşı olmuştur. Bu yüzden seleflerinin tam tersi bir Bizans politikası güttüğü söylenebilir. Hatta Miryokefalon Savaşı'na giden sürece kadar onun Bizans'la ciddi bir çatışması olmadı. Bizans hudutlarına Türkmenler akınlarda bulundu. Aşağıda görüleceği gibi 1162 yılına kadar Türkmenlerin Bizans topraklarına yaptıkları taarruzların sorumluluğunu dahi kabul etmedi. II. Kılıçarslan'ın Bizans'a yönelik gaza ve cihat anlayışına dayanan bir politikasının olmadığını 1162 anlaşmasına kadar geçen süre içinde meydana gelen Türkiye Selçukluları-Bizans ilişkileri etrafında görmek mümkündür.

II. Kılıçarslan, kendisine karşı kurulan ittifaka kadar Bizans ile, başka bir devlet aleyhine olabilecek bir anlaşma da yapmadı. O sadece I. Manuel Komnenos'un Kilikya seferi için Türkiye Selçuklu topraklarından geçme talebine izin vermişti. Çünkü bu hareketin kendine karşı yapılmadığını düşünüyordu. Fakat Manuel'in kendine karşı Nureddin Mahmud ile antlaşma yaptığını öğrenince, imparatorun geri dönüşünde, Selçuklu topraklarından rahatça geçmesine müsaade etmedi. Hâlbuki Bizans ordusu, yapılan saldırmazlık anlaşması gereği güneye inerken Selçuklu topraklarından rahatlık ve sükûnet içinde geçmişti.¹⁴²

¹⁴¹ Bkz. Abdülkerim Özaydın, "Saltuklular", *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s. 54-55; Sümer, a.g.m., s. 409-411; ayrıca bkz. İbrahim Tellioglu, *XI-XIII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri*, Trabzon 2009, s. 87-90.

¹⁴² Niketas, *Historia*, s. 75.

I. Manuel Komnenos, Kilikya seferindeyken, hapiste bulunan kuzeni Andronikos Komnenos'un¹⁴³ kaçtığını öğrendi. Derhal geri dönmek için harekete geçti. II. Kılıçarslan ile yaptığı dostluk anlaşmasına güvenen I. Manuel Komnenos, geri dönüşte sorun yaşamayacağından o kadar emindi ki, ordusunun büyük bir kısmını terhis edip, herkesin istediği yere gitmesine izin verdi.¹⁴⁴ Fakat Türkiye Selçuklularına karşı kurulan ittifaktan haberdar olan II.Kılıçarslan Bizans ordusunun topraklarından geçmesine karşı çıktı. Buna rağmen I. Manuel Komnenos, geri adım atmadı. Bu tutum ve ısrarının bedelini de çok ağır ödedi. Türkmenler ilk önce Larende¹⁴⁵ ve sonra Kütahya yakınlarında olmak üzere, iki defa Bizanslıları ağır bir yenilgiye uğrattı.¹⁴⁶ Bizans ordusu 2000¹⁴⁷ ila 12.000 kişi arasında asker ve 20.000 at kaybetti.¹⁴⁸

Türkmenlerin saldırılarıyla ölen askerlerin sayısı ve meydana gelen maddî zayıat göz önüne alındığında, I. Manuel Komnenos'un hissettiği intikam ve öfke duygusu tahmin edilebilir. Diğer yandan kendi aleyhine ittifak kurulmasından rahatsız olan II. Kılıçarslan'ın yaptığı ise imparatoru cezalandırmaktan ibaretti. Bu iş için de, Türkiye Selçuklu ordusu değil, zaten çoğunluğu Bizans sınırına sürekli akınlar yapan ve genellikle kendi başlarına buyruk hareket eden Türkmenler¹⁴⁹ kullanılmıştı. Anlaşılan II. Kılıçarslan, Anadolu siyasi birliğini kurmak için uğraştığı bu dönemde, Bizans ile bir anlaşmazlığın ve çatışmanın içine girmek istemiyordu.

I. Manuel Komnenos, kendisine karşı düzenlenen darbe girişimini engelledi ve derhal Türklerden intikam almak için harekete geçti (1159). Çanakkale üzerinden Anadolu'ya giren I. Manuel Komnenos, Sarısu ve Porsuk Çayı'ndan

¹⁴³ Kinnamos, *Historia*, s. 170.

¹⁴⁴ Niketas, gös.yer.

¹⁴⁵ Larende (Karaman), Ermeni Krallığının sınırında olduğu için Türkiye Selçuklularının uc bölgesiydi. Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1991, s. 77; Kesik, *At Üstünde Selçuklular*, s. 42.

¹⁴⁶ Kinnamos, *Historia*, s. 139-140; Çay, *a.g.e.*, s. 31; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Ankara 2014, s. 148-149. (Bu savaşla ilgili Niketas, Manuel'i aceleci, tedbirsiz, düşüncesiz ve uzağı görememekle suçlar. Yine onun belirttiğine göre Manuel, ölü sayısının çokluğunu görünce, duyduğu acı yüzünden dizlerini dövmüş, dişlerini gıcırdatıp, inleyerek gözyaşına boğulmuş ve intikam duygusu içinde İstanbul'a gitmiştir. Niketas, Türkleri de dostluğa aykırı davranmakla eleştirir. Bkz. Niketas, gös. yer).

¹⁴⁷ Papaz Grigory, *Zeyl*, s. 326.

¹⁴⁸ Kinnamos, *Historia*, s. 140; Ayönü, *a.g.e.*, s. 150.

¹⁴⁹ Göçebe Türkmenlerin faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Köprülü, *a.g.e.*, s. 46-47; Kaymaz, *a.g.e.*, s. 18-20.

geçerek Dorylaion'a ulaştı.¹⁵⁰ Burası Türkmenlerin yoğun bir şekilde Bizans'a karşı akınlar düzenlediği bir bölgeydi. İmparator burada bir Bizans birliğini önlerine çıkan her şeyi yağmalamak üzere gönderdi. Kendi de yüksek bir tepeye çıkarak, savaşı bizzat idare ettiği izlenimi vermek için imparatorluk borazanlarının çalınmasını emretti. Fakat istediği neticeyi alamadı. Birlikleri, Türkler karşısında zor duruma düştü. I. Manuel Komnenos yardıma gitti ve Türkleri geri püskürtmeyi başardı. Bu küçük karşılaşmada Türk savaşçılardan bir kısmını tutsak etti. Fakat kışın şiddetli geçeceğini düşündüğünden başkentine döndü.¹⁵¹ Ancak I. Manuel Komnenos'un 1159 seferinde de ağır kayıplar verdiği bilinmektedir. Çünkü Türkler, gece baskın yapıp gündüz çekiliyorlardı. Bununla da kalmayıp, Bizans ordusunun çekilmesinin hemen sonrasında Isparta ve Denizli yörelerine kadar akınlarda bulundular.¹⁵²

I. Manuel Komnenos bu seferle Bizans hudut hattına sürekli saldıran Türkmenleri te'dip etmek istemişti. Büyük bir orduyla harekete geçtiği ve Anadolu eyaletlerinde kendine bağlı idarecilere mektuplar yazıp, her birinin buldukları bölgeden Türklerin topraklarına saldırmasını istediği söylenen¹⁵³ imparatorun, böyle geniş çaplı bir seferi sadece Eskişehir yakınlarındaki Türkmenlerle sınırlı tutması, onun sadece, hem dönüş yolunda ordusunun başına gelenlerin intikamını almak hem de Bizans hudut bölgelerini taciz eden Türkmenlere gözdağı vermek amacı içinde olmasıyla açıklanabilir. II. Kılıçarslan'ın ise gazaya dayalı bir Bizans politikası olmadığı için Türkmenlerin davranışlarından kendini sorumlu tuttuğunu düşünmek mümkün değildir. Bu yüzden imparatorun bu seferine karşı herhangi bir karşı birlik göndermemiş olmasıdır.

1161 yılında I. Manuel Komnenos, Türkler üzerine tekrar bir sefer düzenledi. Ordusunu Sırbistan birlikleri, Latin Şövalyeleri ve Haçlı kabileleri ile güçlendirdi. Bu defa Eskişehir üzerinden değil Alaşehir bölgesinden harekete geçti.¹⁵⁴ İmparator Menderes havzası boyunca ilerlemekte idi. Türkler, Bizans ordusunun ani saldırıları karşısında ilk an da zor durumda kalsalar da, kısa sürede toparlanıp karşı koydular. II. Kılıçarslan ise, I. Manuel Komnenos'un İstanbul'da olduğunu düşünüyordu. Saldırı haberini alır almaz, kuvvetlerini Bizans ordusunu karşılamak için harekete geçirdi.¹⁵⁵ Bitinya beyi Süleyman ve Hıristiyan

¹⁵⁰ Demirkent, a.g.m., s. 58.

¹⁵¹ Kinnamos, *Historia*, s. 140-141; Turan, *Türkiye*, s. 200; Çay, s. a.g.e., 32; Ayönü, a.g.e., s. 151.

¹⁵² Turan, "Kılıç Arslan II", s. 144; Çay, a.g.e., 33.

¹⁵³ Kinnamos, *Historia*, s. 140; Ayönü, gös.yer.

¹⁵⁴ Kinnamos, *Historia*, s. 146; Çay, gös.yer; Ayönü, a.g.e., s. 154.

¹⁵⁵ Ayönü, a.g.e., s. 152.

bir Türk olduğu bilinen Poupakis, imparatora karşı direndiler. Bizans ordusuna pusu kurup, baskınlarla ağır zayıatlar verdirdiler. Zor durumda kalan I. Manuel Komnenos'un İstanbul'a dönmesiyle birlikte Türkler, Fileta (Dodurga)'yı ele geçirip, aniden Denizli'ye saldırıp, şehir ahalisini esir ettiler.¹⁵⁶

Böylece I. Manuel Komnenos, Türkler üzerine yaptığı ikinci seferinde de başarısız oldu. Bizans ordusu, doğrudan Türkiye Selçuklu ordusu ile karşılaşmıyor, uc Türkmenlerinin baskın ve huruç hareketleriyle zor duruma düşüyordu. II. Kılıçarslan ise Kilikya seferi dönüşünde dostluk anlaşmasını bozmakla suçlanıyordu. Bir de buna, II. Kılıçarslan'ın Türkmenlerin Bizans topraklarına karşı akınlarına sessiz kalması eklenince, imparatorun Türkiye Selçuklularına karşı güçlü bir ittifak kurma yoluna gittiği görülüyor. II. Kılıçarslan'ın Bizans'la anlaşma teşebbüslerinde bulunduğu yukarıda ifade edilmişti. Eğer o, aleyhine yapılan ittifaktan önce bir Bizans politikası belirleyip, Türkmenlerin Bizans topraklarına taarruzlarını engellemiş olsaydı, muhtemelen I. Manuel Komnenos, onun dostluk ve ateşkes tekliflerine olumlu cevap verecekti.

Türkmenlerin saldırılarını askerî seferlerle durduramayacağını anlayan Manuel, siyasi bir strateji ile II. Kılıçarslan'a karşı ittifak kurdu. İlk olarak Suriye'deki Franklarla anlaştı. Ardından Dânişmendli Yağıbasan'la bir ittifak anlaşması yaptı. II. Kılıçarslan'ın Çankırı ve Ankara meliki olan kardeşi Şahinşah'ı da, taht kavgasında destekleyeceği vaadiyle ittifaka dâhil etti. Dânişmendlilerin Kayseri meliki Zünnûn ile Malatya hâkimi Zülkarneyn de Türkiye Selçuklu topraklarından pay alma vaadiyle anlaşmaya katıldı.¹⁵⁷ Zaten Nureddin Mahmud ile 1159 yılında bir anlaşma yapılmıştı.¹⁵⁸ Böylece 1161 yılında Türkiye Selçuklu sultanı II. Kılıçarslan'a karşı güçlü bir birlik oluşturulmuş oldu. Müttelikler için anlaşmanın ilk sonuçları, 1161 yılında Bizans'tan destek alan Yağıbasan'ın II. Kılıçarslan'ı mağlup etmesiyle alındı.¹⁵⁹

Zor durumda kalan II. Kılıçarslan, Bitinya beyi Süleyman aracılığıyla I. Manuel Komnenos'a barış teklifinde bulundu. O, anlaşma halinde elinde bulunan Bizanslı esirleri serbest bırakacağını bildiriyordu.¹⁶⁰ Fakat imparator bu teklifi

¹⁵⁶ Kinnamos, *Historia*, s. 144; ayrıca bkz. Çay, *a.g.e.*, s. 34. Ayönü, *a.g.e.*, s. 153.

¹⁵⁷ Kinnamos, *Historia*, s. 145; Niketas, *Historia*, s. 67; Turan, *Türkiye*, s. 227; Çay, *a.g.e.*, aynı yer; Ayönü, aynı yer.

¹⁵⁸ Bkz. Kinnamos, aynı yer; Turan, *Türkiye*, s. 226.

¹⁵⁹ Bkz. Yinanç, *a.g.e.*, s. 197; Solmaz, *a.g.t.*, s. 182.

¹⁶⁰ Cahen, *a.g.e.*, s. 36.

kabul etmedi.¹⁶¹ Bunun üzerine II. Kılıçarslan, Yağıbasan'a Elbistan ve yöresini bırakarak, onu ittifaktan koparmaya çalıştı. Fakat bunda da başarılı olamadı.

Kinnamos, *Historia* isimli kronoğünde, II. Kılıçarslan'ın Dânişmendli meliki Yağıbasan tarafından yenilgiye uğratılmasının ardından I. Manuel Komnenos ile anlaşmak için barış teklifinde bulunduğunu yazmaktadır. Buna göre itibar kaybına uğrayan II. Kılıçarslan, imparatorun daha önce Filistin üzerine gönderdiği Ioannes Kontostephanos komutasındaki birliklerin geri dönüşte 22.000 kişilik Selçuklu kuvvetini mağlup etmesiyle derhal ağır şartlar içeren bir barış teklifinde bulunmuştur.¹⁶² II. Kılıçarslan şu teklifler de bulunuyordu:

- 1- Gerektiğinde Bizans İmparatorluğu'na yardımcı kuvvetler gönderilmesi.
- 2- Sultanın izni olmadan hiçbir Türk'ün Bizans topraklarına ayak basmaması.
- 3- Bizans topraklarına yapılacak her saldırıya karşı Bizans İmparatorluğu'nun yanında yer alınması.
- 4- Daha önce Bizans'ın elinden alınan şehirlerin iade edilmesi.¹⁶³

Anlaşmak için öne sürülen teklifler incelendiğinde, II. Kılıçarslan'ın ne kadar zor durumda kaldığı görülmektedir. Artık, I. Mesud'un saltanatı boyunca elde ettiği kazanımlar ortadan kalkmış, Türkiye Selçuklularının birliği parçalanmış, Dânişmendlilerle ve Zengîlerle yapılan anlaşmalar son bulmuştu.

II. Kılıçarslan'ın, babası zamanındaki Türkiye Selçuklularının siyasi ve hukukî üstünlüğünü kaybetmiş olması, Dânişmendlilerle ve kardeşi ile yaptığı mücadelede güçlü bir itifakla karşılaşması ve Türkmenlerin kontrol altına alınmasının gecikmesi gibi nedenler Bizans-Türkiye Selçukluları ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. Bununla birlikte, zor durumda kalan II. Kılıçarslan, Bizans'la anlaşmaya dayalı bir politika belirlemiştir. Buna göre Bizans'ın ittifaktan ayrılması, II. Kılıçarslan'ın yeniden hâkimiyetini sağlaması için bir çıkış yoluymuştu. Nitekim II. Kılıçarslan, Bizans politikasını mücadele temelinde değil, barış doğrultusunda belirledi ve hemen harekete geçti.

2. II. Kılıçarslan'ın İstanbul Ziyareti ve 1162 Anlaşması

II. Kılıçarslan, Türkiye Selçukluları aleyhine kurulan ittifakı bozmak ve yeniden Anadolu hâkimiyetini sağlamak amacıyla 1162 yılında, yanında Nureddin Mahmud'un kardeşi olan müttefiki Nusretüddin Emir Mîrân olduğu

¹⁶¹ Kinnamos, *Historia*, s. 146; Turan, *Türkiye*, s. 227; Çay, *a.g.e.*, s. 35.

¹⁶² Kinnamos, *Historia*, s. 145-146.

¹⁶³ Cahen, *gös.yer*; Çay, *a.g.e.*, s. 36; Ayönü, *a.g.e.*, s. 154.

halde, 1000 kişilik maiyeti ile birlikte İstanbul'a gitti.¹⁶⁴ Sultan burada dostça karşılandı. Bizans kaynağı Niketas'a göre I. Manuel Komnenos, sultanın orada bulunmasından memnundu. Buna mukabil II. Kılıçarslan, imparatorun hiçbir isteğini karşılıksız bırakmayan konukseverliğinden etkilenmişti ve Doğu'daki durumunu güçlendireceği ve ününü yükselteceği umuduna kapılmıştı.¹⁶⁵

Sultan II. Kılıçarslan, İstanbul'da kaldığı müddetçe I. Manuel Komnenos tarafından sürekli ilgi gördü. Adına ziyafetler, at yarışları ve çeşitli eğlenceler düzenlendi.¹⁶⁶ Ayrıca her gün iki kez altın tabaklarla yemekler ikram ediliyor ve bu tabaklar sultana hediye olarak veriliyordu.¹⁶⁷ İmparator zenginliğini ve ihtişamını göstermek için sarayının salonlarına, hediye etmeyi düşündüğü bir çok altın ve gümüş sikke, muhteşem giysiler, gümüş vazolar ve altın kadehler, değerli zarif kumaşlar ve diğer seçkin mücevherleri sıralayıp, sultana armağan ediyordu.¹⁶⁸ II. Kılıçarslan'ın ziyaretinin Bizans imparatoru ve saray çevresinin gururunu okşadığı şüphesizdir. Bu yüzden I. Manuel Komnenos, bu önemli konuğu için bir geçit töreni düzenlemek istemiştir. Ancak bu sırada meydana gelen bir deprem, törenin iptal edilmesine neden olmuştur.¹⁶⁹ II. Kılıçarslan'ın ziyareti Bizans için bir uğursuzluk sayılmıştır.¹⁷⁰

II. Kılıçarslan'ın seçkin bir misafir olarak ağırlanıp, değerli hediyelere mazhar olması, İstanbul'da kaldığı yaklaşık 80 gün boyunca¹⁷¹ devam etmiş olmalıdır. Bu misafirlik, yapılan bir anlaşma ile son buldu. Bu anlaşma hem II. Kılıçarslan hem de yanında bulunan emirler tarafından garanti ediliyordu.¹⁷² Esasında bu durum, Kinnamos tarafından kaydedildiği görülen, tarafların daha önce yapmış olduğu anlaşmaya ilaveler eklenmesinden ibaretti. Buna göre:

¹⁶⁴ Niketas, *Historia*, s. 67; Kinnamos, *Historia*, s. 149; Süryani Mihail, *Vekayı-nâme*, s. 190-191; Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 334; Turan, *Türkiye*, s. 201; Çay, *a.g.e.*, s. 37; Ayönü, *a.g.e.*, 155.

¹⁶⁵ Niketas, *Historia*, s. 81.

¹⁶⁶ Turan, *Türkiye*, s. 227; Ayönü, *a.g.e.*, s. 158.

¹⁶⁷ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 399; Çay, gös.yer.

¹⁶⁸ Niketas, *Historia*, s. 83; Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 334.

¹⁶⁹ Kinnamos, *Historia*, s. 150; Niketas, *Historia*, s. 67;

¹⁷⁰ Bizans kaynaklarının verdiği bu bilgiden anlaşıldığı gibi, Bizans'ın daha sonra yaşayacağı başarısızlıklar, talihsiz olaylarla örtülmeye çalışılmakta, Tanrı'nın takdirine veya lanetine yorumlanmaktadır. Çünkü II. Kılıçarslan bu ziyaretinden sonra Anadolu'da üstünlüğünü sağlamış ve Bizans ile Miryokefalon'da karşılaşmış idi. Bundan dolayı Bizans kroniklerinde onun gelişinin Bizans için uğursuzluk getirdiği anlatılmak istenmiştir. Nitekim II. Kılıçarslan'ın başarısı Niketas tarafından *talihin lütfuna mazhar* olarak belirtilmiştir. (Bkz. Niketas, *Historia*, s. 84).

¹⁷¹ Süryani Mihail, *Vekayı-nâme*, s. 188; Çay, *a.g.e.*, s. 39.

¹⁷² Cahen, gös.yer.

1. Selçuklu sultanı ömrü boyunca imparatora düşman olanlara düşman, dost olanlara dost olacaktır.

2. Ele geçirdiği Bizans şehirlerini, özellikle Sebast¹⁷³ ve çevresini iade edecektir.¹⁷⁴

3. Ele geçireceği şehirlerden daha büyük ve daha önemli olanları imparatora verecektir.

4. Düşmanların hiçbiri ile imparator izin vermedikçe barış yapmayacaktır.

5. Gerektiğinde müttefik olarak Bizanslıların yanında yer alacak ve mücadele ister doğu da ister batı da olsun tüm ordusu ile gelecektir.¹⁷⁵

6. Selçuklu Devleti'ne bağlı Türkmen toplulukları Bizans topraklarına zarar verdiğinde onları cezalandıracaktı.¹⁷⁶

Görüldüğü gibi II. Kılıçarslan çok ağır şartlar taşıyan bir anlaşma ile İstanbul'dan ayrılıyordu. Onun Bizans politikasının şekillendiğini gösteren en önemli madde Bizans'a sürekli akınlarda bulunup, yağma ve baskın faaliyetleri yapan Türkmenlerin sorumluluğunu üstüne almasıdır. Sultan bu madde ile Türkmenlerin hareketlerini sonlandırmayı vaad ediyordu. Ancak Türkmenler ele avuca gelen bir siyasi oluşum içinde değillerdi. Bağımsız hareket etmeyi şiar edinen Türkmenler zaptı rapt altına alınana kadar bu vaad gerçekleşmedi.

II. Kılıçarslan'ın 1162 anlaşmasıyla yaptığı, fiili Bizans politikasını resmî bir hale getirmekten ibarettir. Zaten daha İstanbul'a gitmeden önce Bizans'a karşı bir askerî faaliyetin içinde bulunmayacağını Bitinya emiri Süleyman vasıtasıyla imparatora iletmişti. İmparatorun, sultanın İstanbul'da bulunduğu sırada ona gösterdiği misafirperverlik ve olumlu tavırlar da, II. Kılıçarslan'ın kendisine yönelik düşmanca bir niyetinin olmadığını farkında olmasından kaynaklanmış görünmektedir. II. Kılıçarslan, bu ziyareti esnasında Doğu'ya özellikle, haçlılara karşı mücadelesinde büyük prestij kazanan Nureddin Mahmud üzerine yürüyeceğine dair niyetini söylemiş olmalıdır. O günün İslâm dünyası için bir kahraman olan Nureddin Mahmud'a karşı bir harekette bulunmak istemesi, muhtemelen I. Manuel Komnenos'un siyasi emelleri için isabetli idi.

¹⁷³ Sebast bölgesi, O. Turan'a göre Sivas bölgesidir. (bkz. Turan, "Kılıç Arslan II", s. 690), A. Çay'a göre Uşak yakınlarındaki Sivashlı'dır. (bkz. Çay, *a.g.e.*, s. 40), Ayönü'ne göre ise Selçuklu-Bizans sınırının itilafı olduğu ve yoğun Türkmen faaliyetlerinin bulunduğu Karia bölgesinde bir şehirdir (bkz. Ayönü, *a.g.e.*, s. 160). Ayrıca bkz. Ramsay, *a.g.e.*, s. 148.

¹⁷⁴ Niketas, gös.yer.

¹⁷⁵ II. Kılıçarslan 1167 yılında Macarlara karşı gönderdiği kuvvetlerle bu şartı yerine getirmişti. Cahen, *a.g.e.*, s. 40.

¹⁷⁶ Kinnamos, *Historia*, s. 151.

3. II. Kılıçarslan'ın Anadolu'da Selçuklu Hâkimiyetini Tekrar Kurması

II. Kılıçarslan kendisine karşı kurulan ittifakı üçüncü yılında bölmeyi başardı. 1162 anlaşmasıyla resmîleştirdiği Bizans politikasının kazanımlarını elde etmeye başladı. Kendini zor durumda bırakan Dânişmendli meliki Yağıbasan, Nureddin Mahmud ve bunların müttefiklerine karşı harekete geçti.¹⁷⁷ İlk ve öncelikli hedefi Yağıbasan oldu. Bunun için müttefikleri olan Hısn-ı Keyfâ Artuklu hükümdarı Kara Arslan, Mardin Artuklu hükümdarı Necmeddin Alıpı, Erzen ve Bitlis emiri Fahreddin Devletşah birlik olup önce Malatya'yı zaptedip sonra Yağıbasan'a karşı Sivas üzerine yürüdüler.¹⁷⁸

II. Kılıçarslan ve müttefiklerine karşı tutunamayacağını anlayan Yağıbasan, damadı olan, sultanın kardeşi Şahinşah'la işbirliği yapmak için Çankırı'ya gitti. Burada II. Kılıçarslan'a karşı bir ittifak yaptı. Fakat ülkesine dönmek üzere iken ansızın vefat etti (1164).¹⁷⁹ Böylece Dânişmendlilerin en önemli merkezi Sivas şehri, Türkiye Selçuklularının hâkimiyetini tanıdı. II. Kılıçarslan ise, Yağıbasan gibi uzun yıllar kendisini uğraştıran, aleyhine faaliyetlerde ve ittifaklarda bulunan önemli bir hasmından kurtulmuş oldu.

Yağıbasan'ın ölümü ile II. Kılıçarslan, kardeşi Ankara ve Çankırı meliki Şahinşah üzerine yürüdü. Ona ait tüm bölgeleri ele geçirdi.¹⁸⁰ Daha sonra Dânişmendlilerin elinde olan Tohma Suyu vadisi, Darendе, Elbistan ve Gedük vadilerini 1165 yılında ülkesine kattı. Harekâtına devam ederek Nureddin Mahmud tarafından işgal edilen Maraş, Göksun ve Behisni'yi 1166/1167 yılında geri aldı.¹⁸¹ Müttefikleri iken hasmı haline gelen Zünnûn'undan 1169 yılında Kayseri ve Zamantı bölgesini zaptetti.¹⁸² Zünnûn ve melik Şahinşah çareyi Nureddin Mahmud'a sığınmakta buldular.¹⁸³

II. Kılıçarslan'ın Anadolu siyasi hâkimiyetini yeniden tesis etme yönündeki faaliyetlerinde, sıra Dânişmendlilerin diğer bir kolu Malatya şehrine geldiğinde, bu kez olaylara Halep emiri Nureddin Mahmud dâhil oldu. Çünkü Dânişmendlilerin Malatya hâkimi Zülkarneyn ölünce yerine küçük yaştaki oğlu

¹⁷⁷ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 190; Çay, *a.g.e.*, s. 41.

¹⁷⁸ Çay, *a.g.e.*, s. 42; Kesik, *a.g.m.*, s. 146; Üremiş, *a.g.e.*, s. 115.

¹⁷⁹ Solmaz, *a.g.t.*, s. 185; Üremiş, *a.g.e.*, s. 116.

¹⁸⁰ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 406; Cahen, *a.g.e.*, s. 37.

¹⁸¹ Anonim Selçuknâme, s. 37; Setton, *a.g.m.*, s. 517; Çay, *a.g.e.*, s. 43.

¹⁸² Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 206; Anonim *Selçukname*, s. 25; Solmaz, *a.g.t.*, s. 175.

¹⁸³ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 192; Üremiş, *a.g.e.*, s. 117.

Muhammed geçmişti.¹⁸⁴ Fakat memleketini iyi yönetemediği için tahttan indirilince¹⁸⁵ sırasıyla kardeşi Ebu'l Kasım ve diğer kardeşi Feridun Malatya emiri oldular. Muhammed de II. Kılıçarslan'ın yanına gitti. Kardeşlerinden intikam için sürekli II. Kılıçarslan'ı Malatya seferi için teşvik ediyordu. Ayrıca II. Kılıçarslan da Anadolu'daki hâkimiyetini pekiştirmek istiyordu. Bu amaçla 1173 baharında Malatya üzerine harekete geçti. Tecrübesiz olan Feridun, şehri yönetmesi için Harput beyi Hadım Sadeddin'i çağırmişti. Bu emir, şehri II. Kılıçarslan'a karşı gayretle savundu ve onu Kayseri'ye dönmeye mecbur etti. Sultan geri dönüşte şehir ahalisinden 12.000 erkeği Kayseri'ye getirdi. Feridun da bu sırada Nureddin Mahmud'a sığındı.¹⁸⁶

II. Kılıçarslan'ın tüm hasımlarının Nureddin Mahmud'a sığındığı görülüyor. O Haçlılara karşı yaptığı mücadeleden dolayı şöhretli bir konumda idi. Ünü İslâm ülkelerine yayılmıştı. O bu haliyle, II. Kılıçarslan'ın doğal düşmanı idi. Çünkü o, hem siyasi bütünlüğe sahip bir Türkiye Selçuklu Devleti'ni kendisine karşı tehlikeli görüyor hem de konumu ve başarıları gereği kendini üstün sayıyor olmalıydı. Bu yüzden II. Kılıçarslan'ın düşmanlarını himaye etmekle kalmadı, ona karşı harekete geçti.

Nureddin Mahmud, II. Kılıçarslan'a karşı Dânişmendlilerin, Mardin ve Harput Artuklularının, Kilikya Ermenilerinin, sultanın kardeşi Şahinşah'ın ve amcası Göksun beyi Gök Arslan'ın dâhil olduğu bir ittifak kurdu (1171).¹⁸⁷ Müttefik kuvvetler Sivas Dânişmendli hâkimi İsmail'in emrine gönderildi ve Nureddin Mahmud, II. Kılıçarslan'a bir mektup yazarak şu taleplerde bulundu: a) Dânişmendli Zünnûn'un toprakları iade edilmeli, b) Şahinşah'ın tutsak olan çocukları serbest bırakılmalı, c) Malatya bölgesinden göçürülen halk geri yerlerine gönderilmeli.¹⁸⁸ II. Kılıçarslan, elçilere, toprak dışındaki istekleri uygun gördüğünü bildirip, ele geçirdiği yerleri vermeyi reddetti. Bunun üzerine 1172 yılında müttefikler Sivas'tan Kayseri üzerine harekete geçtiler ve Nureddin Mahmud da Merzibân, Maraş, Göksun ve Behisni'yi işgal etti.¹⁸⁹

II. Kılıçarslan ve Nureddin Mahmud arasında üstünlük anlaşmazlığı devam ederken, Sivas ve çevresinde büyük bir kıtlığın meydana gelmesiyle, Sivas halkı isyan edip Zünnûn'u Sivas'a davet ettiler. Nureddin Mahmud'un yardımını alan Zünnûn Dânişmendlilerin Sivas kolunun başına geçerek, 2. defa hükümdar oldu

¹⁸⁴ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 211; Solmaz, *a.g.t.*, s. 197.

¹⁸⁵ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 409; Cahen, *a.g.e.*, s. 38; Solmaz, aynı yer.

¹⁸⁶ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 410; Çay, *a.g.e.*, s. 44; Üremiş, *a.g.e.*, s. 118.

¹⁸⁷ Cahen, *a.g.e.*, s. 38; Çay, *a.g.e.*, s. 45; Üremiş, *a.g.e.*, s. 119.

¹⁸⁸ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 224.

¹⁸⁹ Süryani Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 227; Çay, s. 45-46; Üremiş, *a.g.e.*, s. 120.

(1173-1175).¹⁹⁰ Bu durum karşısında II. Kılıçarslan derhal harekete geçti. Fakat Nureddin Mahmud'un ülkesini işgal ettiğini haber alınca Elbistan bölgesine yöneldi. İki ordu 1173 yılında Ceyhun Nehri'nin karşı kıyılarında konumlandı. II. Kılıçarslan, Nureddin Mahmud'a meselenin barış yoluyla çözülmesini teklif eden bir elçi gönderdi. Bu sırada, kışın şiddetinden kıtlık tehlikesi baş göstermiş ve Haçlılar da¹⁹¹ saldırıya geçmişti.¹⁹² Bundan dolayı Nureddin Mahmud barış teklifini kabul etti ve buna göre Nureddin Mahmud Anadolu'da ele geçirdiği tüm yerleri teslim edecek, buna mukabil II. Kılıçarslan, Zünnûn'un Nureddin Mahmud'un himayesinde Sivas'ta hâkimiyet kurmasını ve yine onun adına şehirde bir ordu bulundurulmasını kabul edecekti.¹⁹³

II. Kılıçarslan, 1174 yılında Nureddin Mahmud'un ölümüyle birlikte Anadolu'daki hâkimiyetini ve üstünlüğünü tam anlamıyla sağlama fırsatı buldu. Zünnûn üzerine yürüyerek, Sivas, Tokat, Niksar ve Amasya'yı ele geçirdi. Böylece 1175 yılı itibarıyla Dânişmendlilerin Sivas kolu da ortadan kaldırıldı.¹⁹⁴ Nureddin Mahmud gibi güçlü ve şöhretli bir hâmiden mahrum kalan Zünnûn ve II. Kılıçarslan'ın kardeşi Şahinşah, I. Manuel Komnenos'a sığınıp, onun desteği ile kaybettikleri yerleri geri almak istediler.¹⁹⁵ İmparator, Gabras adlı komutanını 30.000 kişilik kuvvetle Amasya ve Niksar'a üzerine gönderdi.¹⁹⁶ Fakat bu teşebbüs sonuçsuz kaldı. I. Manuel Komnenos'un bu davranışı 1162 anlaşmasının ihlali anlamına geliyordu. Diğer yandan da Türkmenlerin Bizans sınırına akınlara devam ettiği görülmektedir. II. Kılıçarslan ise Bizans ile olan ilişkilerinde, yine Anadolu merkezli bir politika izliyordu.

D. II. Kılıçarslan'ın Bizans Politikasının Sonuçları ve Değerlendirme

II. Kılıçarslan, Bizans ile yapmış olduğu anlaşmayı takip eden 10-12 yıl içinde Anadolu'da siyasi hâkimiyetini güçlü bir şekilde tesis etmeyi başardı. 1162 anlaşması taraflardan sadece II. Kılıçarslan'a yaradı. Bu anlaşmanın geçerliği

¹⁹⁰ Abû'l-Farac, *Tarih*, s. 414; Niğdeli Kadı Ahmed, *Veledü'ş-şefik*, s. 440; Solmaz, *a.g.t.*, s. 190.

¹⁹¹ A. Çay, o sıra II. Kılıçarslan'ın harekete geçmesiyle aynı tarihte başlayan Haçlı seferlerinin nedenini II. Kılıçarslan'la Haçlılar arasında bir anlaşma olduğu şeklinde yorumlamaktadır. Bkz. Çay, *a.g.e.*, s. 46.

¹⁹² Papaz Grigor, *Zeyl*, s. 328; Turan, *Türkiye*, s. 204.

¹⁹³ Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 227; ayrıca bkz. Setton, *a.g.m.*, s. 520; Cahen, *a.g.e.*, s. 39; Solmaz, *gös.yer.*

¹⁹⁴ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 418; Solmaz, *a.g.t.*, s. 191; Mecit, *a.g.e.*, s. 161.

¹⁹⁵ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 418; Niketas, *Historia*, s. 84; ayrıca bkz. Cahen, *a.g.e.*, s. 40; Solmaz, *a.g.t.*, s. 192; Üremiş, *a.g.e.*, s. 124.

¹⁹⁶ Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 248; Özeydin, "Dânişmendliler", s. 472-473.

olduğu süre boyunca I. Manuel Komnenos Avrupa ile meşgul olmak zorunda kaldı. Neticede Bizans II. Kılıçarslan'ın Anadolu'daki faaliyetlerine karışmadı ve II. Kılıçarslan düşmanları ile istediği gibi uğraşma olanağı buldu.¹⁹⁷ Bu açıdan Bizans politikasının en önemli sonuçlarından birisi Dânişmendli Devleti'nin II. Kılıçarslan eliyle yıkılmasıdır. O, 1162 anlaşmasıyla Dânişmendli-Bizans ittifakını sonlandırmış oluyordu. Dânişmendlilerin Sivas kolu hâkimi Yağıbasan üzerine yürüyüp, onu Ankara'ya sığınmak zorunda bıraktı. Yağıbasan'ın 1164 yılında ölümüyle birlikte Zahireddin İlig, Muzaffereddün Mahmud, Bedreddin Yusuf ve Cemaleddin Gazi isimli oğulları, öncelikle birer uc beyi oldular.¹⁹⁸ Daha sonra da Selçuklu ordusunda ve devlet idaresinde çeşitli makam ve mansıplara atandılar. Zahireddin İlig, Selçuklu iktâ' ve toprak sisteminin başı olan Pervaneliğe getirildi. Muzaffereddün Mahmud, Melikü'l-ümerâ (olup, Kayseri sübaşılığı yaptı. Bedreddin Yusuf da aynı şekilde Türkiye Selçukluları hizmetinde bulundu. Yağıbasanoğulları uc Türkmenleri kontrol altına aldılar ve bunların Selçuklu merkezî kuvvetleri ile birlikte hareket etmesini sağladılar. Böylece, uc bölgelerinde, Türkiye Selçukluları Devleti'nin merkezi otoritesinin sağlamlaştırılmasında etkili oldular. Yine Yağıbasanoğulları, uc emirleri olarak I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1205 yılında ikinci defa tahta çıkmasında da rol oynadılar.¹⁹⁹

Diğer yandan Nureddin Mahmud'un önce Bizans (1159) sonra da Dânişmendlilerle olan ittifakı, onu, II. Kılıçarslan'ın ikinci hedefi haline getirmişti. Özellikle Dânişmendlilerin Kayseri meliki Zünnûn'u ve II. Kılıçarslan'a karşı taht kavgasına girişen Şahinşah'ı himaye etmesi ve bazı Türk hükümdarları ile ittifak kurması (1172) II. Kılıçarslan'ın Nureddin Mahmud üzerine yürümesine neden olmuştu.²⁰⁰ Ancak aralarında yapılan barış anlaşması ile kan dökülmesinin önüne geçilmişti. 1174 yılında Nureddin Mahmud'un ani ölümüyle²⁰¹ II. Kılıçarslan güçlü ve şöhretli bir rakipten kurtulmuştu. Böylece Zünnûn ve Şahinşah'ın kolayca bertaraf edilmesinin önü açılmış oluyordu. Eğer 1173 yılında Nureddin Mahmud ile II. Kılıçarslan arasında bir savaş vuku bulmuş olsaydı, mutlaka iki ordu da ağır zayıflar verecek ve yıpranacak, II. Kılıçarslan Dânişmendlilere karşı verdiği mücadelenin son kısmında zayıf duruma düşecekti. Bizans ile yapmış

¹⁹⁷ Cahen, *a.g.e.*, s. 36-37.

¹⁹⁸ Köprülü, *a.g.e.*, s. 74.

¹⁹⁹ Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 486; Kaymaz, *a.g.e.*, s. 45-46; Kesik, *At Üstünde Selçuklular*, s. 55.

²⁰⁰ Turan, *Türkiye*, s. 226.

²⁰¹ Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 230.

olduğu anlaşmanın kazanımını da kaybedecekti. Nureddin Mahmud ise Haçlılarla olan mücadelesinde zor durumda kalacaktı.

II. Kılıçarslan'ın güçlü bir orduyla Nureddin Mahmud'un karşısına çıkabilmesi, Bizans'ı Türkiye Selçukluları aleyhine kurulan ittifaktan ayırmasının en önemli kazanımlarından biri olarak görülebilir. Bilindiği gibi II. Kılıçarslan bu ittifak karşısında zor duruma düşmüştü. Nureddin Mahmud üzerine yürümesi kolay değildi. Bu yüzden Nureddin Mahmud'un Maraş ve civarını işgal etmesine sessiz kalmıştı. II. Kılıçarslan, ittifakı parçalamayı başarıp, Dânişmendli Yağbasan'a hâkimiyetini kabul ettirince, Nureddin Mahmud'a karşı harekete geçme imkânı bulmuş oldu. Sonuçta II. Kılıçarslan, Nureddin Mahmud'a Anadolu'daki siyasi üstünlüğünü kabul ettirip, düşmanlarının Nureddin Mahmud'dan aldığı destek ve yardımı azaltmayı başardı. Nureddin Mahmud'un ölümüyle de hem Zünnûn hem Şahinşah, II. Kılıçarslan karşısında hiçbir suretle tutunamadılar. Artık Dânişmendlilerin destek alabileceği kudretli bir hâmi kalmadı ve Malatya kolunun da 1178 tarihinde yıkılmasıyla tüm Dânişmendli toprakları Türkiye Selçuklularına geçti.²⁰²

II. Kılıçarslan'ın Bizans ile olan ilişkilerinde ise 1162-1174 yılları arasında bir sükûnetin hâkim olduğu görülmektedir. II. Kılıçarslan, 1162 anlaşmasıyla I. Manuel Komnenos'a uc bölgelerindeki Türkmenlerin hareketlerine engel olacağı vaadinde bulunmuştu. Ayrıca Dânişmendlilerle hâkimiyet mücadelesi içine girmişti. I. Manuel Komnenos ise, 1162 anlaşmasından sonra, 1162-1173 yılları arasında tamamen Macaristan üzerindeki egemenliğini tesis etmekle ilgilendiği için bu süre zarfında batı meseleleri ile uğraşmıştı.²⁰³ II. Kılıçarslan'ın Anadolu'daki siyasi birliğini sağladıktan sonra Bizans aleyhine bazı teşebbüslerde bulunduğu görülmektedir. II. Kılıçarslan, Ermeni kralı Thoros'un ölümüyle yerine geçen kardeşi Mleh (Malih)'in²⁰⁴ Bizans'a karşı mücadele etmesini fırsat bilip, onunla Bizans'a karşı bir ittifak yaptı ve Bizans kuvvetleri Çukurova'da üst üste yenilgiye uğradı.²⁰⁵

²⁰² Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 424; Solmaz, *a.g.t.*, s. 201.

²⁰³ Bkz. Kinnamos, *Historia*, s. 195-206; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 344-345; Çay, *a.g.e.*, s. 49,

²⁰⁴ Bizanslıları Kilikya'dan çıkarıp, Nureddin Mahmud'un 1171 yılında II. Kılıçarslan'a karşı kurduğu ittifakta yer alan Ermeni kralı Thoros'un kardeşi, Kilikya hâkimi. Bkz. Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 405; Cahen, *a.g.e.*, s. 38

²⁰⁵ Kinnamos, *Historia*, s. 206; Çay, *a.g.e.*, s. 51.

1173 yılına gelindiğinde Türkmen aşiretlerin yoğun bir şekilde Bizans hududuna istila etmeleri üzerine I. Manuel Komnenos Alaşehir'e kadar ilerleyip, uc Türkmenlerine saldırdı. II. Kılıçarslan, Türkmenleri müdafaa etmediği gibi, I. Manuel Komnenos'a elçi gönderip, onların yaptığı yağma ve akınların kendi sorumluluğunda olmadığını bildirdi. İmparator ise 1162 anlaşmasına uymasını istedi.²⁰⁶ Fakat Türkmenler akınlarına devam ettiler ve Denizli'yi yağmalayıp, Anadolu'nun kuzey sahalarına yayıldılar.

Görüldüğü gibi II. Kılıçarslan hiç bir surette Türkmen akınlarına engel olamıyordu. Bu yüzden onun 1162 anlaşmasında imparatora, Türkmenler konusunda vermiş olduğu söz yerine getirilemiyordu. Zaten Türkiye Selçukluları-Bizans çatışmasına neden olan en önemli husus bu idi. Diğer yandan II. Kılıçarslan, bu anlaşmanın koşulları arasında yer alan, I. Manuel Komnenos'a vereceğini söylediği şehirleri de politik manevralarla Bizans'a teslim etmemiştir.²⁰⁷ Bir de, II. Kılıçarslan'ın Alman imparatoru Frederich Barbarossa ile münasebet kurması²⁰⁸ I. Manuel Komnenos'u şüpheye düşürdü. Bu nedenlerle imparatorun, artık kesin bir şekilde II. Kılıçarslan üzerine büyük bir Anadolu seferi hazırlığına başladığı görülüyor. Bunun için I. Manuel Komnenos, Dorylaion ve Homa (Siblia, Sublaion)²⁰⁹ kalelerini yeniden inşa ettirdi.²¹⁰ Bu iki istihkâm Türkmen akınlarının geldiği sahayı kesiyordu. Bilindiği gibi I. Manuel Komnenos, daha önce de birkaç defa Anadolu seferi düzenlemiştir. Fakat bu genellikle uc bölgelerinde bulunan Türkmenler üzerine oluyordu. II. Kılıçarslan, Bizans'a yapmış oldukları akınlardan dolayı ne Türkmenleri cezalandırıyor ne de Bizans'ın misillemelerine karşı onları koruyordu.²¹¹ Bu açıdan Miryokefalon Savaşı'na giden süreçte, II. Kılıçarslan'ın ciddi bir karşı koyma hazırlığına girişmemiş olması, imparatorun daha önceki bu tür seferlerinin hedefi, seyri ve sonuçlarıyla ilgili olmalıdır.

Bizans ve Türkiye Selçukluları arasında bir savaşın olması kaçınılmaz hale gelmişti. I. Manuel Komnenos, Türkmen akınlarını kesip, II. Kılıçarslan'ın Anadolu'daki siyasi üstünlüğüne darbe vurmak istiyordu. Buna karşılık II. Kılıçarslan, I. Manuel Komnenos ile anlaşmanın yollarını arıyordu. Bunun için üç

²⁰⁶ Kinnamos, *Historia*, s. 210; Çay, *a.g.e.*, s. 53-54.

²⁰⁷ Kinnamos, *Historia*, s. 209; Cahen, *a.g.e.*, s. 39.

²⁰⁸ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 361; Cahen, *a.g.e.*, s. 54-55.

²⁰⁹ Denizli-Çivril yöresinde Gümüşsu; Phrygia bölgesinde, önünde Lampe ovasının doğusunda Düzbel Boğazı'nın bulunduğu Bizans müstahkemi idi. Bkz. Ramsay, *a.g.e.*, s. 147.

²¹⁰ Kinnamos, *Historia*, s. 211, 213; Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 421; Cahen, *a.g.e.*, s. 41; Çay, *a.g.e.*, s. 56, 61.

²¹¹ Cahen, *a.g.e.*, s. 40; Mecid, *a.g.e.*, s. 146-145.

defa Bizans'a elçilik heyeti gönderdi.²¹² Fakat II. Kılıçarslan'ın barış teşebbüsleri imparator tarafından reddedildi. II. Kılıçarslan Bizans'la bir savaş istemiyordu. Ama I. Manuel Komnenos'un ısrarlı bir şekilde Anadolu içlerine yürüyüşe geçmesiyle Bizans ordusu ile Türkiye Selçuklu kuvvetleri Miryokefalon'da karşı karşıya geldi. 1176 yılında Miryokefalon bölgesinde meydana gelen bu savaşta Selçuklu kuvvetleri Bizans'a ağır bir darbe vurmuştur.²¹³ Fakat savaşın sonuçları itibariyle, böyle büyük bir galibiyetten istifade edememiştir.²¹⁴ Çünkü yukarıda görüldüğü gibi, II. Kılıçarslan'ın Bizans'a karşı uyguladığı bir ilhak, fetih ve üstünlük politikası yoktu ve muhtemelen savaşın seyrinin ve sonuçlarının böyle olacağını da tahmin edemiyordu.

II. Kılıçarslan'ın Miryokefalon Savaşı'na kadar Bizans ile ciddi bir çatışmaya girmemiştir. II. Kılıçarslan, daha çok devletinin doğusu ve güneyi ile ilgilendi. Yukarıda görüldüğü gibi II. Kılıçarslan için esas mesele Dânişmendliler, Nureddin Mahmud ve kardeşi Şahinşah idi. Doğal olarak bu iki siyasi oluşumun müttefikleri ve kardeşinin destekçileri II. Kılıçarslan'ın düşmanı idi. Fakat Bizans'ın bundan istisna olduğu görülüyor. II. Kılıçarslan, Bizans topraklarını fethedeceğine Anadolu'nun iç bölgelerinin birliğini sağlamayı, Ermenistan'da, Suriye'de, Mezopotamya'daki Müslüman dünyasının siyasetinde gittikçe artan bir rol oynamayı yeğliyordu.

II. Kılıçarslan'ın Bizans politikası göz önüne alındığında, onun Bizans'a yönelik bir fetih veya akın hareketi düşünemediği söylenebilir. Bu açıdan düşünüldüğünde Miryokefalon Savaşı, sadece Bizans imparatoru I. Manuel Komnenos'un teşebbüsüyle kendiliğinden gelişen bir özelliğe sahip görünmektedir. II. Kılıçarslan ise ülkesini korumak için savunma yapmıştır. Bunu Miryokefalon Savaşı'nın ardından yaptığı anlaşmanın şartlarında²¹⁵ da görmek mümkündür. Adeta büyük bir zaferden kazandığından habersiz gibidir. Bu açıdan II. Kılıçarslan, Miryokefalon Zaferi ile yenilgiye uğrattığı Bizans İmparatorluğu'nun düştüğü zor durumdan gereken kazanımı elde edememiştir.

²¹² Cahen, *a.g.e.*, s. 42.

²¹³ Kinnamos, *Historia*, s. 215; Süryanî Mihail, *Vekayi-nâme*, s. 250; Abû'l-Farac, *Tarih*, II, s. 422; Kesik, *At Üstünde Selçuklular*, s. 148-149.

²¹⁴ Mecit, *a.g.e.*, s. 170.

²¹⁵ Miryokefalon Savaşı'ndan sonra yapılan anlaşmayla, Dorylaion ve Homa istihkâmları yıkılacak ve Bizans imparatoru İstanbul'a dönünce II. Kılıçarslan'a yüklü bir para gönderecektir. Bkz. Ebru Altan, "Myriokephalon (Karamıkbeli) Savaşı'nın Anadolu Türk Tarihindeki Yeri", *Türkler*, 6, Ankara 2002, s. 632.

Miryokefalon Savaşı'nın kazanımları ise, zaferden sonra kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Bu savaşla artık uc bölgeleri tamamen Türkmen akınlarına uygun hale gelmiştir. Bu da Anadolu'nun fethinin tamamlanmasının zeminini oluşturmuştur. Ayrıca uc bölgelerinde Anadolu beyliklerinin kurulmasının önü açılmıştır. Miryokefalan Zaferi ile Ege ve Akdeniz kıyılarına kadar ulaşan Türkiye Selçukluları Anadolu'da egemenliklerini kuvvetlendirmiş, Venedik ve Kıbrıs gibi birçok devletle ticarî ilişkiler içine girmişlerdir. Bizans ise kendi kabuğuna çekilmiş, bir daha Anadolu'dan Türkleri atmak için herhangi bir teşebbüste bulunamamışlardır.

KAYNAKÇA

- ABÛ'L-FARAC, Gregory, *Abû'l-Farac Tarihi*, II, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1999.
- ALTAN, Ebru, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara 2003.
- _____, "Myriokephalon (Karamıkbeli) Savaşı'nın Anadolu Türk Tarihindeki Yeri", *Türkler*, 6, Ankara 2002, s. 630-634.
- AYÖNÜ, Yusuf, *Selçuklular ve Bizans*, Ankara 2014.
- BEZER, Gülay Ögün, "Zengî İmâdüddin", *DİA*, XLIV, İstanbul 2013, s. 258-261.
- CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul 2002.
- ÇAY, Abdulhalûk, II. Kılıç Arslan, Ankara 1987.
- DEMİRKENT, Işın, "Bizans İmparatorluğu Devrinde Dorylaion", *Tarihte Eskişehir Sempozyumu-1 (2-4 Kasım 1988) Bildiriler*, Eskişehir 2001, s. 45-60.
- _____, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997.
- _____, "Hassân b. Gümüştigin", *DİA*, XVI, İstanbul 1997, s. 396-397.
- _____, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, Ankara 1996.
- _____, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)*, II, Ankara 1994.
- GORDLEVSKİ, V., *Anadolu Selçuklu Devleti*, çev. Azer Yaran, Ankara 1988.
- HACIGÖKMEN, Mehmet Ali, "Türkiye Selçukluları Zamanında Konya'nın Devlet Merkezi Oluşu", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 29, Konya 2011, s. 231-260.
- HONİGMANN, Ernst, *Bizans Devletinin Doğu Smırı*, çev. Fikret Işıltan, İstanbul 1970.
- Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, çev. Işın Demirkent, Ankara 2001.
- KAFESOĞLU, İbrahim, "Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 10-11, İstanbul 1982, s. 1-28.
- KAYMAZ, Nejat, "Malazgirt Savaşı İle Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesine Dair," *Malazgirt Armağanı*, Ankara 1972, s. 259-268.
- KAYMAZ, Nejat, *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*, Ankara 2011.
- KESİK, Muharrem, *At Üstünde Selçuklular-Türkiye Selçuklularında Ordu ve Savaş*, İstanbul 2011.
- _____, *Dânişmendliler (1085-1178)- Orta Anadolu'nun Fatihleri*, İstanbul 2017.
- _____, "Yağlıbasan Devrinde Dânişmendliler-Türkiye Selçukluları İlişkileri", *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, (Prof. Dr. İsmet Miroğlu Hatıra Sayısı), S. 37, İstanbul 2002, s. 137-148.
- _____, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, Ankara 2003.
- KHONİATES, Niketas, *Historia*, çev. Fikret Işıltan, Ankara 1995
- KOMNENA, Anna, *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1996.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1991.
- KÖYMEN, Mehmet Altay, "Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", *Belleten*, LVII/218, Ankara 1993, s. 71-79.

- MECİT, Songül, *Anadolu Selçukluları-Bir Hanedanın Evrimi*, çev. Özkan Akpınar, İstanbul 2017.
- MERÇİL, Erdoğan, "Selçukluların Anadolu'ya Gelişlerinden Haçlı Seferlerinin Başlangıcına Kadar Urfa", *Bellekten*, LII/203, Ankara 1988, s. 109-124.
- Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü'ş-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halik*, (*Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak*), I, çev. Ali Ertuğrul, Ankara 2015.
- OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara 2011.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Dânişmendliler", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 469-474.
- _____, "Kılıçarslan II", *DİA*, XXV, İstanbul 2002, s. 399-403.
- _____, "Saltuklular", *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s. 54-56.
- _____, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511 / 1105-1118)*, Ankara 1990.
- Ramsay, W. M., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, çev. Mihri Pektaş, İstanbul 1960.
- RUNCİMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, çev. Fikret Işıltan, Ankara 1987.
- SETTON, M. K. "Nureddin'in Faaliyetleri", çev. K. Y. Kopruman, *TAD*, IV/6-7, Ankara 1966, s. 505-520.
- SEVİM, Ali, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara 2000.
- _____, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara 1990.
- SOLMAZ, Sefer, *Danişmendliler Devleti ve Kültürel Mirasları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2001.
- SÜMER, Faruk, "Saltuklular", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, III, Ankara 1971, s. 391-433.
- Süryanî Patrik Mihail'in Vekayi-nâmesi*, II, çev. D. Anreasyan, (TTK Kütüphanesi'nde 44-2 no'lu basılmamış nüsha) Ankara 1944.
- Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, çev. Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner, Ankara 2014.
- TELLİOĞLU, İbrahim, *XI-XIII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri*, Trabzon 2009.
- TURAN, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 1973.
- _____, "Kılıç Arslan II", *İA*, VI, İstanbul 1955, s. 688-702.
- _____, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2005.
- TÜLÜCE, Adem, *Bizans Tarih Yazımında Öteki Selçuklu Kimliği*, İstanbul 2011.
- Urfalı Mateos Vekayi-namesi ve Papaz Grigor'un Zeyli*, çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara 2000.
- UYUMAZ, Emine, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, Ankara 2003.
- ÜREMİŞ, Ali, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Ankara 2005.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, I, Ankara 2013.